

Tarih: Temmuz 2017

Millî Reasürans T.A.Ş.
adına sahibi

H. Hulki YALÇIN

İnceleme Kurulu
BAŞKAN

Y. Kemal ÇUHACI
ÜYE

Özlem CİVAN
ÜYE

Kaan ACUN
ÜYE

Muhittin KARAMAN
ÜYE

Güneş KARAKOYUNLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Burcu AYTEN

Basın Yayın Koordinatörü
Yasemin TAHMAZ

Dizgi
Yasemin TAHMAZ

Kapak Dizaynı
Umut SİLE

Baskı
CEYMA MATBAASI
Matbaacılar Sitesi
Yüzyıl Mah. 4. Cad. No. 123
Bağcılar - İstanbul

Yönetim Yeri:
Merkez
Maçka Cad. 35
34367 Şişli / İstanbul

Tel : 0-212-231 47 30 / 3 hat
E-mail : reasuror@millire.com.tr
Internet : <http://www.millire.com.tr>

Yayın Türü: Yerel süreli yayın

3 ayda bir yayımlanır.

**Dergide yer alan yazıların
içeriğinden yazı sahipleri
sorumludur**

İÇİNDEKİLER

Siber Risk Sigortalarının Önemi Hızla Artıyor	4
Uzak Doğu'nun Aslan Şehri Singapur, Sigorta ve Reasürans Merkezi.....	8
Nisan 2017 Hindistan Yenilemeleri.....	23
Kuraklık	25
Mobil Uygulamaların Kullanımında Eksiklik.....	28

Reasürör Gözüyle

On yıl öncesine kadar sigortacılar tarafından yeni ortaya çıkan riskler kategorisinde sayılan siber riskler, giderek yaygınlaşan akıllı telefon, bulut bilişim ve nesnelerin interneti gibi teknolojik gelişmelerin de katkısıyla günümüzde artık sigorta şirketleri ve reasürörler için göz önüne alınması gereken önemli bir risk türü haline gelmiştir. Her yeni telefon uygulamasının, internet bağlantılı her yeni otomobil veya cihazın potansiyel güvenlik açıkları içermesinin virüslerin yayılabilecekleri alanları genişlettiği bir gerçektir. Bilgisayar korsanlarının yeteneklerinin zaman içerisinde artması, düzenlenen saldırıları ve dolandırıcılık vakalarını daha sofistike ve yaygın hale getirmektedir. Diğer yandan, siber saldırıların ekonomik açıdan olduğu kadar ülkelerin milli güvenlikleri açısından da risk teşkil etmesi nedeni ile sürekli yayımlanan yeni mevzuat ve idari tedbirler kuruluşlara yasal sorumluluklar getirmekte, bu da yeni sigorta teminatlarına ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır. Sayın Selçuk Ünal “Siber Risk Sigortalarının Önemi Hızla Artıyor” başlıklı çalışmasında, riskle ilgili ayrıntılı açıklamalarının yanı sıra, dünya çapında son dönemde meydana gelen siber saldırılara ilişkin çarpıcı örneklerle yer vermektedir.

Singapur, günümüzde güçlü bir finans merkezi olması nedeniyle dergimizin bu sayısına konu olmuştur. Sayın N. Esra Kulan “Uzakdoğu’nun Aslan Şehri Singapur Sigorta ve Reasürans Merkezi” isimli çalışmasında Singapur’un ilginç tarihine ve bu tarih boyunca ev sahipliği yaptığı kültürlerle değinmekte ve ülkeyi, ekonomisinin son 50 yılda kaydettiği gelişmeler ışığında, sigorta ve reasürans piyasaları için taşıdığı önem bakımından incelemektedir.

Bilindiği gibi, Hindistan’da reasürans yenilemeleri her yılın Nisan ayı itibariyle gerçekleştirilmektedir. Dergimizin bu sayısında Sayın Gökhan Aktaş’ın, Hindistan’daki 2017 yılı Nisan ayı reasürans yenilemelerini sigorta şirketleri ve reasürörlerin aldığı aksiyonlar bakımından incelediği bir çalışmaya da yer verilmektedir.

Yabancı Basından Seçmeler bölümünde ise mobil uygulamaların halk arasındaki kullanımının yaygın bir seviyeye erişmiş olmasına karşın, sigorta şirketlerinin müşterilerine ulaşırken bu uygulamaları kullanma konusunda halen çekimser kaldıklarına değinen bir makalenin çevirisi ile günümüzde insanlığı tehdit eden en önemli risklerden biri haline gelen kuraklığın, sigorta sektörünü hangi teminatlar bakımından ve ne boyutlarda etkileyebileceğini aktaran bir makalenin çevirisi yer almaktadır.

Siber Risk Sigortalarının Önemi Hızla Artıyor

On yıl öncesine kadar sigortacıların yeni ortaya çıkan riskler arasında değerlendirdiği siber riskler günümüzde dünyanın her yerindeki sigorta şirketleri ve reasürörlerin ilgi alanında olması gereken bir konu haline gelmiştir. Dünya genelinde artarda yayımlanan pek çok araştırma devletlerin, iş aleminin hatta bireysel kullanıcıların risk sıralamalarında siber saldırı, dolandırıcılık ve veri hırsızlığı risklerinin gitgide yükseldiğine, hatta önem açısından yangın, doğal afet gibi klasik risklerin hemen altındaki bir noktaya ulaştığına işaret etmektedir.

Siber risk poliçelerinin prim büyüklüğü 2002 yılında 75 milyon ABD Doları iken 2016 sonu itibarıyla yaklaşık 2.8 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Bazı araştırmalara göre prim büyüklüğünün 2025 itibarıyla 20 milyar ABD Dolarına ulaşması beklenmektedir.

Bu dokuz-on sıfırlı prim tahminleri şu anda bir hayli iddialı görülmekte, arkasında yatan temel faktörler değerlendirilince bu kanaat değişebilir.

Price Waterhouse Coopers'in yayınladığı bir araştırmada siber saldırıların 2009-2015 yılları arasında yıllık %60 gibi bir oranda arttığı ortaya koyulmuş, Lloyd's'un bir raporunda işletmelerin %92'sinin bir şekilde sistem ihlaline maruz kaldığı belirtilmiştir.

Akıllı telefon, bulut (cloud computing) ve nesnelerin interneti (Internet of things) teknolojilerinin yaygınlaşmasına bağlı olarak siber saldırganların faaliyet alanlarının genişlik ve derinlik kazanması, hem siber suçlardan beklenen menfaatin, hem de zarar verilebilecek alanların artması anlamına gelmektedir. Her yeni telefon uygulaması, internet bağlantısı olan her yeni otomobil, endüstriyel makine ve televizyon yeni potansiyel güvenlik açıkları içermekte ve virüslerin yayılabilecekleri alanları genişletmektedir. Korsanların/hackerlerin yetenekleri zaman içinde artmakta, düzenlenen saldırılar ve dolandırıcılık eylemleri daha sofistike ve yaygın hale gelmektedir. İlaveten, siber saldırıların ekonomik açıdan olduğu kadar

ülkelerin milli güvenlikleri açısından da risk teşkil etmesi nedeni ile sürekli yayımlanan yeni mevzuat ve idari tedbirler şirketlere/kuruluşlara ilave yasal sorumluluklar getirmekte, bu da yeni sigorta teminatlarına ihtiyaç yaratmaktadır.

Siber risklerin yönetiminde çıkış noktası, ticari faaliyet veya mesleğin icrasını etkileme potansiyeli olan siber risk ve etkilerin tespiti olmalıdır. Ancak nesnelerin interneti gibi gelişmelerin de gösterdiği üzere ağ teknolojisinin doğası gereği sürekli yayılması ve değişmesi sonucu bu alandaki risklerin halen tam olarak haritalanmadığını ve teminat altında olmayan alanların büyük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir diğer önemli neden de bu alana girme konusunda hevesli olmayan sigortacıların bile klasik branşlarda uzun süredir hizmet verdikleri kurumsal müşterilerinden siber riskler konusunda gelen teminat/risk yönetimi taleplerini karşılamak durumunda olmalarıdır. Sadece geçtiğimiz 2016 yılında gerçekleşen siber saldırılara bir göz atmak bile

durumun vahametini anlamak için yeterlidir.

Yahoo!: Yahoo! Eylül 2016 da, 2014 senesi sonlarında en az 500 milyon Yahoo! kullanıcısının e-posta adresi, şifre, kullanıcı adı, doğum tarihi ve telefon numaraları gibi hesap bilgilerinin bilgisayar korsan-

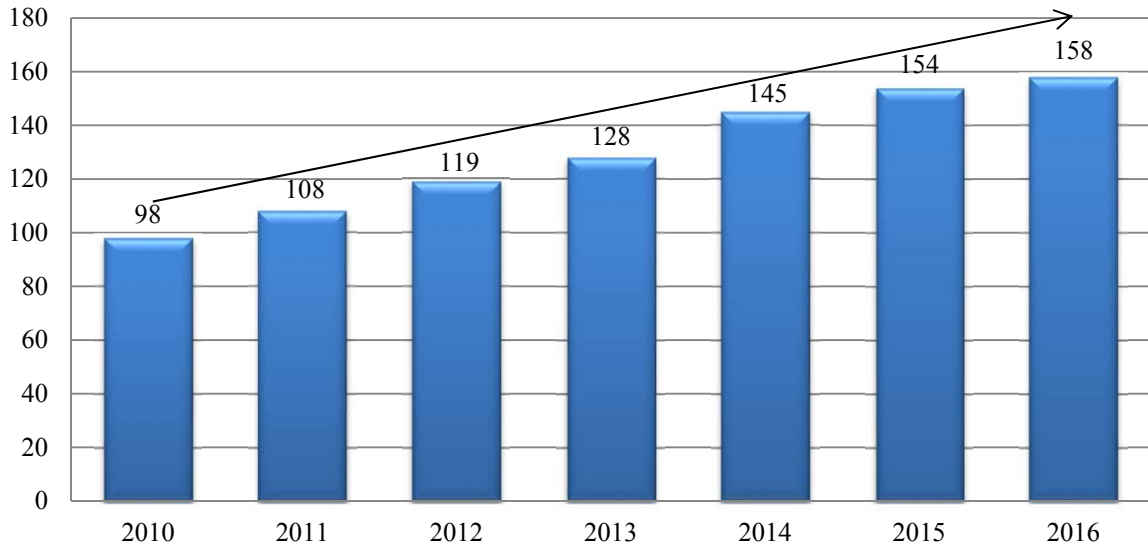
SWIFT: 2016 yılının Şubat ayında Bangladeş Merkez Bankası'nın para transferi yetkisine sahip üst düzey bir yöneticisinin bilgisayarına giren hackerler, SWIFT sistemini kullanarak bir milyar ABD Dolarına yakın tutarda transfer emri vermeyi başarmışlardır. Transfer emirle-

alınmıştır. Mayıs ayında gerçekleşen saldırıda yaklaşık 65 milyon adet kullanıcı hesabına ait bilgiler siber korsanlar tarafından sızdırılmıştır.

Oracle Micros: Ağustos 2016 da ise 180'i aşkın ülkede 330 binden fazla yazar kasada kullanılan MICROS POS sistemine

Grafik. Aynı Anda 10'dan Fazla Ülkeyi Etkileyen Veri İhlallerinin Kişi Başına Ortalama Maliyeti (USD)

%8.3 CAGR

Source: SG Cross Asset Research/Equity, Ponemon Institute, Verizon via Deloitte

ları tarafından çalındığını açık 2016'nın Aralık ayında ortaya çıkan bir başka veri sızıntısında ise 2013 yılındaki bir güvenlik ihlaliyle yaklaşık bir milyar adet Yahoo! hesap bilgisinin korsanlar tarafından çalındığı belirlenmiştir.

LinkedIn: 2016 yılının Mayıs ayında ise popüler sosyal iş ağı LinkedIn'den 2012 yılında çalınan 117 milyon e-posta ve şifre bilgisi internete sızdırılmıştır.

rinin birçoğu bloke edilmiş ancak 81 milyon ABD Dolarını Filipinler'deki bir bankaya, oradan da çeşitli kumarhanelere transfer edildiği ortaya çıkmıştır.

Bangladeş Merkez Bankası yetkilileri SWIFT sisteminin soygunla ilgili kısmî sorumluluğu olduğunu iddia etse de SWIFT bu iddiayı reddetmiştir.

Tumblr: Sosyal blog sitesi Tumblr da 2016 yılında siber korsanlar tarafından hedef

de sahip olan Oracle'da önemli bir güvenlik açığı ortaya çıkmış, siber saldırganlar, MICROS sisteminin müşteri destek portalındaki sistemlere yerleştirdikleri zararlı yazılımlarla kullanıcı bilgilerinin ele geçirmeye çalışmışlardır.

2016 e-posta Saldırısı: 2016 yılının Mayıs ayında ortaya çıkan bulgulara göre 57 milyon Mail.ru, 40 milyon Yahoo!, 33 milyon Hotmail ve 24 milyon Gmail hesabı başta olmak üzere

toplamda 270 milyonu aşkın kullanıcının e-posta bilgilerinin siber suçluların eline geçtiği anlaşılmış, bu hesapların nasıl çalındığı ise hala ortaya çıkarılamamıştır.

Hemen hemen hiçbir zaman failleri tespit edilemese de, siber saldırı faaliyetlerinin önemli bölümünün muhtelif nedenlerle birbirine hasım devletler tarafından düzenlendiği, göz yumulduğu veya desteklendiği bilinmektedir.

wannacry örneğinden farklı olarak, sisteme yasadışı yolla girilerek yurtdışına para transfer edilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu olayda yurt dışına transfer edilen paranın çok önemli bir bölümünün hemen temasa geçilen yabancı bir siber güvenlik şirketi tarafından kurtarıldığı, net zarar tutarının ise siber risk poliçesine ihtiyaç dahi duyulmadan bankanın Banker's Blanket poliçesinin siber saldırı

ülkeler Rusya, Ukrayna, Hindistan ve Tayvan'dır.

Fidye almaya yönelik olarak tasarlandığı için ransomware olarak kategorize edilen bu yazılım girdiği bilgisayarlardaki verilere erişmiş ve şifrelemiştir. Kullanıcılar verilerine tekrar ulaşabilmeleri için 3 gün içinde 300 USD veya 7 gün içinde 600 USD tutarında bitcoin (sanal para birimi) ödemelerini isteyen bir fidye mesajıyla karşılaşmışlardır.

Dünyanın birçok yerinde kullanılan -ve tamamen yasal olan- bitcoin ödeme altyapısı fidye ödemelerinin hemen ve alıcı belli olmayacak şekilde yapılabilmesini sağlamış olup, bu durum teknolojik ilerlemenin bilgisayar korsanları için yarattığı yeni fırsat ve imkânların da güzel bir göstergesidir. Başlar başlamaz tespit edilen saldırı dünyanın pek çok yerindeki bilgisayar uzmanları tarafından saatler boyunca önlenememiş, yayılmasının kontrol altına alınması ancak İngiltere'de 22 yaşındaki bir gencin virüste tesadüfen tespit ettiği bir açık sayesinde mümkün olabilmektedir.

Wannacry saldırısını düzenleyen kişi ya da kişilere 14 Haziran 2017 itibariyle 130.634,77 ABD Doları tutarında bitcoinin fidye olarak ödenmiş olduğu tespit edilmiştir.

Bu yazının başından beri vurguladığımız riskler göz önüne alındığında bu rakam şaşırtıcı derecede küçüktür.

Wannacry yazılımının ele geçirdiği bilgisayarlarda görülen fidye mesajı .

Yukarıda anılanların bazıları da dahil pek çok büyük saldırı ile ilgili bu yönde haberler, hatta resmi açıklamalar yapılmıştır.

Türkiye: Ülkemizde şu ana kadar gerçekleşmiş en büyük ve etkili siber saldırılardan biri 2016 yılının sonlarında bir bankaya yapılmıştır. Bankanın resmi açıklamasına göre saldırı, fidye alma amaçlı olan

alt limiti kapsamında ödendiği bilinmektedir.

12-15 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleşen wannacry saldırısı yaygınlığı ve şiddeti ile geniş bir etki uyandırmıştır. Eupol'un açıklamasına göre, bazı kaynakların "siber katastrof" olarak nitlendirdiği bu muazzam siber saldırı 150 ülkede 200.000 civarında bilgisayarı etkilemiştir. En çok etkilenen

Felaketin boyutları ancak ödenen fidye haricindeki zararlar araştırıldığında ortaya çıkmaktadır.

Saldırının İngiltere’de ve İskoçya’da NHS (National Health Service) sistemine bağlı hastanelerde bulunan MR cihazları ve kan depolanan buzdolapları da dâhil olmak üzere 70.000 civarında cihazı etkilediği tahmin edilmektedir. Saldırının olduğu gün bu bölgelerde pek çok hastane acil olmayan vakaları tedavi edememiştir.

Yine İngiltere’deki Nissan Motor Fabrikası, Fransa’daki tüm Renault fabrikaları, Rusya Federasyonu’nun ikinci GSM operatörü MegaFon ve henüz sayısı belli olmayan pek çok işletme saldırı nedeni ile faaliyetlerini kısmen ya da tamamen durdurmak zorunda kalmıştır. Bir hayli yüksek sayıda kuruluşun da itibar kaybına uğrama endişesi ile wannacry saldırısından zarar gördüğünü gizlediği tahmin edilmektedir.

Saldırının sonuçlarını inceleyen siber güvenlik firmalarının çoğunun tahminleri zararın birkaç yüz milyon ABD Doları geçeceği yönünde iken itibarlı

Cyence danışmanlık firması virüsün neden olduğu zararın 4 milyar ABD Dolarını bulacağı görüşündedir. Diğer siber saldırılarda olduğu gibi iş durması, veri kaybı, sistem temizleme masrafları gibi maliyetlerin yanısıra bu virüsü temizlemenin son derece zor olması nedeni ile bilgisayar altyapılarının olduğu gibi yenileyen şirketler olduğu da rapor edilmiştir.

Sigortacılar -aynı zamanda hasar uzmanları ve hukukçular- açısından ilginç olan bir nokta, wannacry saldırısı düzenleyenlerin sistemlere girmekte kullandığı güvenlik açığının Microsoft tarafından birkaç ay önce tespit edilip bu açığı kapatacak yazılım güncellemelerinin yayınlanmış, ancak saldırıdan etkilenen bir çok kurumun bu güncellemeleri henüz yüklememiş olduğunun ortaya çıkmış olmasıdır. Poliçe metinleri ve ilgili ülkelerin mevzuatı da göz önüne alınmak kaydıyla, gerekli güncellemenin yapılmamış olmasının sigortalının ağır kusur veya ihmali olarak yorumlanarak sigortacıların bazı hasar taleplerini reddetmesi ile sonuçlanması muhtemeldir.

Küresel sigorta piyasasının büyük oyuncularının siber risk sigortalarına bakışı ise, diğer sigorta alanlarının aksine, ciddi farklılıklar göstermektedir. Büyük reasürörlerin açıklanan verileri incelendiğinde Munich Re ve Hannover Re’nin bu pazarda daha aktif olduğu gözlenirken Swiss Re’nin ise temkinli davrandığı görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerin sigorta sektörlerinde klasik branşlara dayalı büyüme oldukça sınırlı hale gelmiştir. Hatta önümüzdeki birkaç yılda sürücüsüz otomobillerin ortaya çıkacak olması ve UBER akıllı telefon uygulamaları sayesinde ortaklaşa otomobil kullanımının yaygınlaşması nedeni ile sektörün ana prim kaynağı olan trafik ve kasko sigortalarında çok ciddi prim kayıplarının olması beklenmektedir. Bu durum göz önüne alındığında siber risk sigortacılığının sigorta sektörünün uzun vadede önemli yaşama kaynaklarından biri olup olmayacağı mutlaka değerlendirilmelidir.

Selçuk ÜNAL
Millî Reasürans T.A.Ş.

Uzak Doğu'nun Aslan Şehri Singapur, Sigorta ve Reasürans Merkezi

Uzak Doğu'nun incisi Singapur, bünyesinde barındırdığı bölgenin renkli kültürleri, festivalleri ve mutfakları, sakız çiğnememek ve kirli arabayla dolaşmamak gibi akla gelmeyecek ünlü yasakları, doğaya inat oluşturduğu yeşillikleri, ufacık bir alanda hiçbir şeyi yok iken tabir yerindeyse yoktan var ettiği göz kamaştırıcı zenginliği ve 50 yıl gibi kısa bir geçmişe sığdırdığı saymakla bitmeyecek başarıları ile güçlü bir finans ve ileri teknoloji merkezine sahip olarak tüm dünyanın saygısını ve ilgisini kazanmıştır. Yazımızda bu başarılı adanın önce ilginç tarihi ve bu tarih boyunca ev sahipliği yaptığı kültürler tanıtılacak, arkasından yaklaşık 50 yıllık ekonomik gelişimi temel hatlarıyla irdelendikten sonra dünyaca ünlü sigorta ve reasürans merkezindeki son gelişmeler aktarılacaktır.

1. Singapur Tarihi ve Kültürü

Bilinen en eski tarihi kayıtları zaman içerisinde yok olup giden Singapur, 3. yüzyıldan

kalan bir Çin rivayetinde, "bir yarımadanın ucundaki ada" anlamına gelen "Pu-luochung" kelimesi ile tanımlanmaktadır. Adada ilk yerleşimlerin 1298-1299 yıllarında olduğu, kurulan şehrin ise Temasek (Deniz Kasabası) olarak tanındığı bilinmektedir.

14. yüzyılda bu küçük ama stratejik konuma sahip ada yeni bir isim kazanmıştır. Son yıllarda yapılan araştırmalar Singapur'da aslanların hiç yaşamadığını doğruluyor olsa da, genel kabul görmüş bir efsaneye göre; bugünkü Endonezya'nın Sumatra adasında hüküm süren Srivijaya Krallığı'nın merkezi Palembang şehrinin Prensi Sang Nila Utama, çıktığı bir av seyahatinde daha önce hiç tanımadığı bir hayvan görmüştür. Bunun iyiye işaret olduğunu düşünen Prens, hayvanı gördüğü yere bir şehir kurmuş, kurduğu bu şehre de "Aslan Şehri (The Lion City)" anlamına gelen "Singapura" adını vermiştir. Singapura, Srivijaya Krallığı'nın kullandığı Sanskrit dilinde "simha" (aslan) ve "pura" (şehir) kelimelerinin birleşimidir. Deniz yollarının doğal buluşma

noktası olan Malaya Yarımadası'nın ucunda bulunan antik Singapura, Çin cönkleri, Arap yelkenli gemileri, Portekiz savaş gemilerinin ve Doğu Hindistan'da ticaret amaçlı kullanılan yelkenli gemilerin uğrak yeri olarak ünlenmiş ve gelişmiştir. Singapur'un bir liman şehri olması, oldukça eskiye dayanmaktadır.

- Raffles Etkisi

Adanın kaderi 19. yüzyılda Sir Thomas Stamford Raffles ismi ile değişmiştir. Bu dönemde gemi ticaretinde Hollanda ile yarışan Britanya İmparatorluğu, ticaret filosu için Uzak Doğu'da merkez olarak kullanabileceği bir ara liman araştırmaktaydı. Malakka Boğazı boyunca gelip giden yabancılara oluşturduğu bir pazar yeri olan Singapur, bu amaç için mükemmel gözükmekteydi. Bataklık kaplı adanın muazzam potansiyelini fark eden İngiliz'in adı ise, 29 Ocak 1819'da adaya ayak basan ve o zamanlar Sumatra'da bugünkü adı Bengkulu olan şehrin valisi Raffles'dir. Bu şahıs, yerel yöneticilerle

hemen bir anlaşma yaparak Singapur'u ticaret merkezi olarak resmileştirmiştir. Raffles Etkisi olarak da bilinen modern Singapur'un kurulması bu şekilde başlamıştır. Şehir hızla transit malların depolama üssü olarak büyümüş, bu durum adaya ilgiyi artırarak Çin, Hindistan, Malezya Takımadaları ve ötesinden göç başlatmıştır.

1822 yılında Raffles, koloninin büyüyen düzensizlik sorununu çözmek için, Jackson Planı olarak da bilinen Raffles Şehir Planı'nı hayata geçirmiştir. Bu planda etnik yerleşim alanları dört bölüme ayrılmıştır. Raffles Şehir Planı'nda "Avrupa Şehri" sakinleri, Avrupalı tüccarlar, Avrasyalılar ve zengin Asyalılardan oluşmakta; "Etnik Çinliler", bugünkü Çin Mahallesi'nde ve Singapur Nehri'nin güneydoğusunda yer almaktadır. "Etnik Hintler" ise Çin Mahallesi'nin kuzeyinde Chulia Kampong'da yaşamakta, Kampong Glam Bölgesi "Müslümanlardan, Etnik Malaylardan ve Singapur'a göç etmiş Araplardan" oluşmaktadır.

Bugünkü Singapur'a baktığımızda, geçmişten beri uğrak bir liman şehri olması ve sonrasında ticaret merkezi haline gelmesinin etkisiyle yaşanan göçler sebebiyle oldukça renkli ve mistik bir halk karşımıza çıkmaktadır. 5,5 milyondan fazla kişiye ev sahipliği yapan bu ufak ada nüfusunun yaklaşık dörtte üçü Çinlilerden

oluşmaktadır. Çin kültürünün Singapur'da lisan ve yemekten eğlence ve festivallere kadar her yerde belirgin ve baskın olması şaşırtıcı değildir. Günümüzde Singapurlu Çinliler, siyaset ve ticaretten spor ve eğlenceye toplumun her alanında iyi temsil edilmektedir. Geleneksel kültürleri zaman içerisinde ülkedeki diğer etnik kültürler ve Batı etkileri ile harmanlanmış olsa da, Çin Yeni Yılı Festivali halen büyük bir ihtişamla kutlanmaktadır. Ancak Singapur'un asıl sahipleri, ülkenin ikinci büyük etnik grubunu oluşturan Malaylardır. Öyle ki, Malay kültürü, adaya daha sonra gelen diğer etnik grupları da etkilemiştir. Malaylar aslen Singapur'un civar bölgelerinden, Endonezya'nın Java ve Bawean adaları ve Malaya Yarımadası'ndan gelmektedir ve çoğunluğu Müslüman'dır. Ülkenin sayıca en büyük üçüncü etnik grubu Hintlerdir. Girişimcilikleri ile ünlü Hintlerin Singapur'da da kendi dükkânlarının başında tekstilden mücevhere birçok alanda serbest ticaret yapmasını duymak ve görmek şaşırtıcı değildir. Bugünkü Singapur Hintleri, aynı zamanda politika ve kurumsal iş hayatında da kendilerini ispat etmiştir. Öte yandan Singapur'un en ilginç etnik grubu, bölgedeki kültürlerin büyüleyici bir karışımı olan Peranakanlardır. Güney Doğu Asya'da çok rastlanan Peranakanların soyu, Çinli veya Hint

tüccarların yerel Malay veya Endonezyalı kadınlarla evliliğine dayanmaktadır. Sayıca ufak ancak oldukça etkili olan Avrasya halkı ise, ülkede doğu ile batının buluşmasını özetler gibidir. Singapur nüfusunun %1'ini bile oluşturmayan bu etnik grup, 19. yüzyılın başlarından beri adada bulunan farklı Avrupa ve Asya soylarından gelen insanların karışımından oluşmaktadır. Çoğunun ataları arasında Avrupa tarafında Portekizli, Hollandalı veya İngiliz, Asya tarafında ise Çinli, Malay veya Hint bulunmaktadır. Tüm bu etnik kültürlerin ünlü mutfakları ve festivalleri, Singapur sokak kültürüne renk katmaktadır. Bu noktada Singapur'da halkın evden ziyade sokakta yemek yemeyi tercih ettiğini belirtmek ilginç olacaktır. Bunun temel sebebi, evde pişirmek için alınan malzemelere ödenen toplam paranın, sokakta yemekle aynı maliyete gelmesidir.

- Savaş ve Barış

Gelişen ticareti ile büyüyen Singapur'un kazandığı zenginlik ve refah durumu, İkinci Dünya Savaşı sırasında 8 Aralık 1941 tarihinde Japonların saldırısı ile büyük darbe almıştır. İngiliz liderliğindeki güçlerin tarihte gördüğü en büyük teslimiyete sahne olan saldırıyı güneyden deniz yolu ile bekleyen İngiliz komutanlar, aniden kuzeyden gelen Japonlar

karşısında hazırlıksız yakalanmış ve üstün sayılarına rağmen 15 Şubat 1942 tarihinde Çin yeni yılında teslim olmuştur. 1945 yılında tekrar İngiliz Askeri İdaresi'ne kazandırılan ada, Malezya'daki Melaka şehri ve Penang adasının da dâhil olduğu Boğazlar Anlaşması'nın feshine kadar İngiliz himayesinde kalmıştır. İngilizler, 1945 yılının Nisan ayında Boğazlar Anlaşması sona erdiğinde Melaka ve Penang'ı dâhil ettikleri Malay Birliği'ni kurmuştur. Singapur, Çin nüfusunun ağırlığı başta olmak üzere birçok sebeple bu Birlik dışında bırakılarak tek başına İngiliz Kraliyet Kolonisi yapılmıştır.

- Özgürlüğe Giden Yol

Singapur'da büyüyen milliyetçilik duygusu karşısında İngiltere, 1959 yılında ülke halkına kendini yönetme hakkı tanımış ve bu doğrultuda yapılan ilk genel seçimi Halk Hareket Partisi (People's Action Party-PAP) kazanmıştır. Ülkenin ilk başbakanı olan ve Singapur'un bugünlere gelmesinde büyük katkıları bulunan Lee Kuan Yew, daha kararlı bir liderin seçilmesini isteyerek 1990 yılında görevini bıraktığında, zaten dünyanın en uzun süre başbakanlık görevi yapan kişisi olarak kayıtlara geçmiştir.

1963 yılında, o zamanlarda adı Malaya Birliği olan Batı Malezya ve bugünkü Doğu

Malezya'nın Sabah ile Sarawak bölgeleri ile Singapur birleştirilerek günümüz Malezya'sı oluşturulmuştur. Ancak Singapur'un Malezya bünyesindeki konumu, 1940'larda Malay Birliği kurulurken tahmin edildiği üzere uzun sürmemiştir. Malezya'da ağırlıklı etnik grup olan Malaylara daha fazla haklar tanınması, Çin kültürünün baskın olduğu Singapur'da ciddi ayaklanmalara sebep olmuştur. Söz konusu Çin kültürünün Malay halkını tehdit ettiğini düşünen Malezya hükümeti, parlamentoda yapılan bir seçimde ağırlıklı oylar ile Singapur'u Malezya'dan çıkarma kararı almıştır. Lee Kuan Yew, 9 Ağustos 1965 yılında Singapur'un zorunlu bağımsızlığını gözyaşları ile açıklamıştır. Adanın bağımsızlık fikrinin politik, ekonomik ve coğrafi bakımdan gülünç ve manasız olduğunu her fırsatta savunan ve bu sebeple Singapur'un Malaya Birliği'ne ve sonrasında Malezya'ya dâhil edilmesi gerektiği hususunu her daim destekleyen Lee Kuan Yew, ülkenin o zamanki verilerine bakıldığında haklı gözükmektedir.

Mapfre tarafından yayımlanan bir raporda sunulan Dünya Bankası verilerine göre; 1965 yılının Singapur'u tipik bir 3. dünya ülkesidir. 500 ABD Doları olan kişi başına geliri, o zamanki Gana'nın verilerine eşittir. 580 kilometre kareye sığışan halk aşırı yoksul olmasa

da, ada genelinde gıdasızlık yaygındır. Ticaret gelirleri dışında ülkenin ne bir doğal kaynağı, ne de bir endüstrisi mevcuttur. Gıda, enerji ve hatta su için bile dışa bağımlı olan ülkede ayrıca işsizlik oranının %9'a yakın olduğu görülmektedir. Malezya'dan atılarak ortak pazar hayalini ve arkasını yasladığı toprakları kaybeden ülkede, 1968 yılında İngiliz hükümetinin birliklerini çekme kararı ile binlerce işçi işsiz kalmıştır. Tabir yerindeyse Singapur'un doğum sancıları oldukça sarsıcı olmuştur.

2015 yılında 50. yaşını doldurduğunda Singapur halkı, kısa geçmişine rağmen insanlık tarihinin en başarılı toplumlarından biri haline gelmiştir. 1965 yılında 500 ABD Doları olduğunu belirttiğimiz kişi başına gelir, 2014 yılında 56.000 ABD Doları'na yükselmiş, işsizlik oranı %3'e düşmüştür. Kişi başına gelirdeki yükseliş, bağımsızlığını yeni kazanan toplumlarda bu süre zarfında görülen en hızlı büyüme olarak kayıtlara geçmiştir. Bölgede en fazla milyoner sayısını ağırlayan Singapur'un halkı da, yarı asır içinde dünyanın en zengin insanları arasına girmiştir. Yaklaşık %90'ının evi bulunmaktadır. 2015 yılı Singapur'u dünyanın en büyük dördüncü finans merkezine sahip olup, en kalabalık konteyner limanını işletmektedir.

Asya bölgesinde Standard & Poor's ve Fitch kredi şirketlerinden AAA kredi notu alan

tek ülkedir. Ayrıca Asya'nın en yeşil ve dünyanın en canlı şehirlerinden biridir. Eğitim ve sağlık sistemi Batı ile yarışacak düzeydedir. Güvenli sokakları ve yüksek yaşam kalitesi ile Batı'nın İsviçre'sine benzetilmektedir.

2. Singapur Ekonomisi

Singapur'un saymakla bitmeyecek başarılarının ardında, Başbakanı Lee Kuan Yew'in ülkesini eski refahına kavuşturma azmi ve kararlılığı ile başlattığı ekonomik stratejilerin yarattığı mucizenin payı yüksektir. Uygulanan stratejiler, ülkenin karşılaştığı her kritik dönem için doğal olarak farklılaşmıştır. Bu sebeple Singapur'un ekonomik gelişimi, kısaca 3 bölüm halinde açıklanacaktır.

1965-1984 Dönemi: Uluslararası Firmalarla, İhracata Yönelik Endüstrileşme

Singapur'un bağımsızlığından sonra en büyük öncelik, hiç şüphesiz ülke olarak ayakta kalmak ve halk için daha iyi bir hayat kurmak olmuştur. Bu bilinçle işe başlayan hükümet, hedefine ulaşmak için ekonomik büyümenin şart olduğunun farkında olarak, dönemin geleneksel ekonomi bilgisini de yansıtan iki stratejik karar almıştır. Bu stratejilerden biri, ithalattan uzaklaşarak yerine ihracata yönelik endüst-

rileşmeyi koymak, diğeri ise endüstriye dayalı büyümeyi yakalamak için aracı olarak kullanılacak uluslararası şirketleri ülkeye çekmektir.

Bu iki karar, ülkenin ekonomik tarihinde alınmış en önemli kararlar arasında yer almaktadır. İhracatı ve doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmek, o dönemde çok az ülkenin yaptığı bir şey olduğu için Singapur'a kesin olarak bir avantaj sağlamıştır. Bu avantajı yakalamak için çok çalışması gerektiğinin bilincinde olan hükümet, gerekli sanayi arazilerini geliştirmiş, altyapı tesislerini kurmuş, endüstri sektöründe huzuru temin edecek yönde iş kanunlarını değiştirmiş ve sanayileşme ile ilgili teknik becerileri artırmanın önemini vurgulayarak gerekli temel eğitim programlarının geliştirilmesine yatırım yapmıştır. Diğer yandan başlatılan sağlam mali ve para politikaları, makroekonomik istikrarı sağlayarak yatırımcıların güvenini sağlamlaştırmıştır. 1975 yılına gelindiğinde uygulanan iki stratejinin çok iyi sonuçlar verdiği görülmüştür. İmalat sektörünün GSYİH içindeki payı 1964 yılında %14 iken, 1975 yılında %22'ye çıkmıştır ve ekonomide tam istihdam sağlanmıştır.

Ülkenin endüstrileşme sürecinde imal edilen ürünlerin kompozisyonundaki değişim çarpıcıdır. Sanayileşme, 1960-1960'lı yıllarda kibrit, balık kancası ve sivrisinek ruloları

gibi mallar üreten fabrikalar ile başlamıştır. Ancak yoğun emek isteyen bu sanayilerde 1970'li yıllar boyunca sürekli bir yavaşlama görülmüştür. Bu noktada artık sermaye ve beceri yoğun faaliyetlerle değer zincirinin daha çok yükseltilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başına gelindiğinde katma değeri yüksek elektronik aletler, petrokimyasallar ve mühendislik alanında kullanılan bileşenler ve hassas parçaların üretimi öncelik kazanmıştır. 1980'lerde Singapur, dünyanın önde gelen sabit disk sürücü üreticisi haline gelmiştir.

Singapur'un ekonomik tarihinin bu ilk yirmi yılı, "kalkış" safhası olarak tanımlanmaktadır. İhtiyatlı kamu maliyesinin, sağlam para politikalarının, işbirliğine dayalı endüstriyel ilişkilerin, dış dünyaya yönelmenin ve pazara dayalı stratejilerin köklü temellerinin atıldığı bu dönemde ülke ekonomisi her yıl yaklaşık %10 oranında büyümüştür ve Singapur, gelişmekte olan ülkeler arasında yeni sanayileşen ekonomisi ile ön plana çıkmaya başlamıştır.

1985-2010 Dönemi: Serbestleşme ve Modern Hizmetlerin Yükselişi

Singapur, tarihinde ilk defa 1985 yılında bir ekonomik kriz yaşamıştır ve ekonomisi global büyümenin aksi yönünde

Tablo 1. Yıllar İtibariyle GSYİH Reel Artış Oranları

Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Dünya	3,5	2,3	3,2	4,2	1,7	2,0	2,9	4,0	1,5	-2,1	4,1	3,0	2,5	2,6	2,7	2,7	2,4	-2,9
Çin	9,2	7,8	7,6	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	9,6	9,2	10,6	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,7	6,6
Güney Kore	5,9	-5,5	11,3	8,9	4,5	7,4	2,9	4,9	2,8	0,7	6,5	3,7	2,3	2,9	3,3	2,8	2,8	2,7
Singapur	8,3	-2,2	6,1	8,9	-1,0	4,2	4,4	9,5	1,8	-0,6	15,2	6,2	3,9	5,0	3,6	1,9	2,0	2,2
Hong Kong	5,1	-5,9	2,5	7,7	0,6	1,7	3,1	8,7	2,1	-2,5	6,8	4,8	1,7	3,1	2,8	2,4	1,9	2,4
Tayvan	6,1	4,2	6,7	6,4	-1,3	5,6	4,1	6,5	0,7	-1,6	10,6	3,8	2,1	2,2	4,0	0,7	1,4	1,7
Avusturya	4,3	4,7	4,3	3,2	2,5	4,0	3,0	4,1	2,6	1,7	2,3	2,7	3,6	2,1	2,8	2,4	2,5	3,1
İngiltere	3,1	3,2	3,3	3,7	2,7	2,4	3,5	2,5	-0,6	-4,3	1,9	1,5	1,3	1,9	3,1	2,2	1,8	2,0
A.B.D.	4,5	4,5	4,7	4,1	1,0	1,8	2,8	3,8	-0,3	-2,8	2,5	1,6	2,2	1,7	2,4	2,6	1,6	2,3
İsviçre	2,3	2,9	1,6	4,1	1,4	0,1	0,1	2,7	2,2	-2,1	2,8	1,9	1,1	1,8	2,0	0,8	1,3	1,4
Japonya	1,1	-1,1	-0,3	2,8	0,4	0,1	1,5	2,2	-1,1	-5,4	4,2	-0,1	1,5	2,0	0,3	1,2	1,0	1,2

Kaynak: IMF, Global Ekonomik Görünüm (World Economic Outlook) Raporu, Nisan 2017/*Tahmin

daralmıştır. 1985 krizi, güçlü büyüme esnasında gizli kalan, ancak ekonominin yapısında zaten var olan kaynak zorluğu sebebiyle yaşanmıştır. Diğer bir deyişle, “kalkış” safhası sona ererken kaynak yetersizliği ve azalan yatırım gelirleri belirmeye, ülkenin sahip olduğu maliyet avantajı daralmaya başlamıştır. Bu ekonomik durgunluk, Singapur’un kalkınması yolunda önemli bir kilometre taşıdır. Hükümet, mevcut politika ve stratejilerin baştan sona incelenmesi gerektiğini fark etmiştir. 1990'lara kadar devam eden bu gözden geçirme sürecinin sonunda ortaya çıkan yapısal reformların arasında göze çarpan en önemlileri; işgücü piyasasında ücret esnekliğini artırmak, ticaret ve dışa yatırım için bölgesel pazarlarla daha kararlı bir şekilde bağlantı kurmak, endüstri alanında hızlı gelişmeleri yakalamak, ekonomide yeniliği ve girişimciliği teşvik etmek ve

finans, telekomünikasyon ve kamu hizmetleri gibi çeşitli hizmet sektörlerini serbestleştirmektir.

Aslında 1985 krizinin sona erdiği günlerden 2008 yılı global ekonomik krizine kadar geçen dönemde Singapur ekonomisinde kaydedilen en kilit gelişme, ekonomik büyümenin itici gücü olan imalat sektörünü destekleyen bir güç olarak modern hizmetler sektörünün doğmasıdır. 1970'lerden beri zaten gelişen bir bölgesel finans merkezi olan Singapur'da 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında sigorta ve menkul kıymet piyasaları tamamen serbestleştirilmiş, yerel bankacılık sektörünün kademeli olarak dış rekabete açılması için adımlar atılmıştır. Ülkenin bölgesel merkez statüsünün ayrılmaz bir parçası olan muhasebe, hukuk, reklamcılık ve danışmanlık gibi faaliyetler artmıştır. Hükümetin 1980'lerin başında kamu hizmetlerini

elektronik ortama aktarma planı başlatması, o zamandan beri halen ekonominin temel dayanaklarından biri olan bilgi ve iletişim hizmetleri endüstrisinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. 2005 yılında 2 adet kumarhaneye, eğlence ve dinlenme bölgesi ile üst düzey perakende satış mağazaları olan entegre tesislerde izin vermesi, zekice bir şekilde ülkeye Asyalı orta sınıf turistlerin gelmesine ve ülkede eğlence hizmetleri sektörünün canlanmasına sebep olmuştur. Modern hizmetlerin GSYİH içindeki payı, 1965 yılında %16 iken, 1985 yılında %24'e ve 2010 yılında %28'e çıkmıştır.

Singapur ekonomisi, 1985-2010 döneminde yukarıda bahsedilen krizlerin yanı sıra 1998 yılında Asya Finans Krizi ve 2001 yılında global bilgi işlem sektörünün çökmesi sorunu ile de karşı karşıya kalmıştır.

Ancak Tablo 1’de görüldüğü gibi ülke, her ekonomik şokun ardından hızla toparlanarak ilerlemesine devam etmiştir. Bu dönemde reel GSYİH, yılda ortalama %6,7 oranında büyümüştür. 2010 yılına gelindiğinde Singapur’un üçüncü dünya ülkesi konumundan birinci dünya ülkesi konumuna yükseldiği, zengin bir toplum olduğu, global bir şehre dönüştüğü ve uluslararası ticaret, yatırım, finans ve yeteneklerin kesişme noktası konumuna ulaştığı görülmektedir.

Forbes tarafından yayımlanan 2016 yılı sonu verilerine göre Singapur iş hayatının dünyanın en iyi 12. si seçilmesi, ülkenin halen oldukça gelişmiş ve başarılı bir serbest piyasa ekonomisine sahip olması, şeffaf ve yolsuzluklardan uzak bir ortamın keyfini çıkarması, fiyatların istikrarlı seyretmesi ve birçok gelişmiş ülkeden daha yüksek kişi başına gelir rakamının ve daha düşük işsizlik oranının kaydedilmesi, yukarıda belirtilen kararların ülke için ne kadar uygun ve sağlam olduğunun ve halen çok doğru ve istikrarlı bir şekilde uygulandığının bir göstergesidir.

Ayrıca bu kararlar sayesinde ki günümüz Singapur’unda dünyanın en şeffaf ve verimli girişimcilik ortamı bulunmaktadır. Ülkede yeni iş kurma süreci basit olup, herhangi bir minimum sermaye gerekliliği bulunmamaktadır. İşgücü piyasası canlı ve

düzenli çalışmakta, esnek kanunlarla desteklenmektedir. Hükümet, konut, ulaşım ve sağlık bakımı alanında oldukça cömert sübvansiyon programlarına fon sağlamak ve fiyat düzeylerini gerek düzenlemeler gerekse devlet bağlantılı işletmeler aracılığıyla dengelemektedir. Verimli ve güçlü gelişmiş finansal sektör son derece rekabetçidir. Hükümetin sektördeki mülkiyeti sürmekle birlikte ekonominin birçok sektörü yabancı yatırıma açıktır. Böylece Singapur sadece finans sektöründe değil, ilaç ve tıbbi teknoloji üretiminde de büyük yatırımları cezbetmiş olup, Güneydoğu Asya’nın önde gelen finans ve ileri teknoloji merkezi olma konumunu güçlendirme çabalarını sürdürmektedir.

Hızlı bir şekilde dünyanın FinTech lideri haline gelen Asya’da Singapur ve Hong Kong, kısmen esnek yasal düzenlemeleri sayesinde dünyanın ilk beş küresel FinTech merkezinin içinde yerlerini almıştır. Singapur Para Otoritesi (Monetary Authority of Singapore-MAS), FinTech alanında yapılacak yenilik ve icatlar için 2016 yılında bütçesinden 225 milyon Singapur Doları (yaklaşık 164 milyon ABD Doları) tutarında destek sözü vermiştir. Akıllı şehir konsepti, 2016 yılında da Asya genelinde yayılmaya devam etmiştir. Örneğin Hindistan, 100 adet kentin akıllı şehre dönüştürülmesini planladığını

açıklamıştır. Çoktan akıllı şehre dönüştüğü genel kabul görmüş olan Singapur, trafik akışını, hava kirliliğini ve temizliği takip etmek amacıyla gerekli cihazlarla donatılmıştır.

2011’den Bugüne: Demografik Yavaşlama ve Ekonomide Yeniden Yapılandırma

Singapur ekonomisinin özellikle toprak ve iş gücü alanında var olan sınırlı kaynak sorunu, 2010’dan sonra ciddi olarak kendisini göstermeye başlamıştır. Ayrıca ülkede 1970’lerin sonundan beri işgücü artışını itekleyen yabancı çalışan sayısının toplam işgücünün neredeyse üçte birini oluşturması, hükümetin hem ekonomik hem de sosyal açıdan arzu etmediği bir durum halini almıştır. Bu sebeple, en azından düşük nitelikli yabancı işçi sayısının artışını sınırlandırmak amacıyla, yabancı işçilerin vergileri yükseltilmiş ve birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Söz konusu uygulamanın etkisiyle çalışma yaşındaki nüfusta artış oranı 2011 yılına gelindiğinde %3’ün altında bir rakama gerilemiş olup, bu düşüş ilerleyen yıllarda da düzenli olarak devam etmiştir.

Sınırlı kaynak sorunuyla ilgili olarak hükümet, verimlilik odaklı büyüme modeline geçiş kararı alarak, ekonomik stratejileri bu doğrultuda belirlemiştir. Amaç, 2000’li yıllarda ortalama %1,4 olan verimlilik

artışını, yılda en az %2'ye yükseltmektedir. Bu doğrultuda firmaların verimliliklerini artırmak amacıyla sermayelerini güçlendirmeleri ve en etkin teknolojik çözümleri bünyelerine entegre edebilmeleri için finansal teşvikler sunulmuştur. Singapuruların yeni gelişen endüstrilerde kendilerini geliştirebilmeleri için eğitim programları oluşturulmuştur. Hükümetin FinTech sektörünü bu kadar desteklemesi, bu noktada çok mantıklı gelmektedir. Örneğin FinTech'in sigorta ayağı olan InsurTech ile sigorta şirketlerindeki süreçlerin daha az maliyetli ve verimli olması amacıyla keşfedilen yenilikler desteklenmektedir.

Aslında ülke tarihinde ilk defa ekonominin tüm alanlarında önemli ölçüde yeniden yapılandırma hedeflenmiştir. İmalat sektörü zaten daha önceden bu sürece girmiş ve değer zincirini yükseltmiş olduğundan zorlanmamıştır. Ancak perakendecilik, turizm, inşaat, emlak ve sosyal hizmetler gibi yerel hizmet alanlarında yıllardır ucuz işçiliğe bağımlı çalışan firmaların güçlük yaşadıkları, fakat yine de çoğunun kendisini yenilemeyi ve daha verimli hale gelmeyi başardığı görülmüştür. Ancak buna rağmen bu sektörlerin büyüklüğünde bir daralma olduğu izlenmektedir.

Tüm bu gayretlere rağmen Tablo 1'e bakıldığında Singapur ekonomisinin büyüme

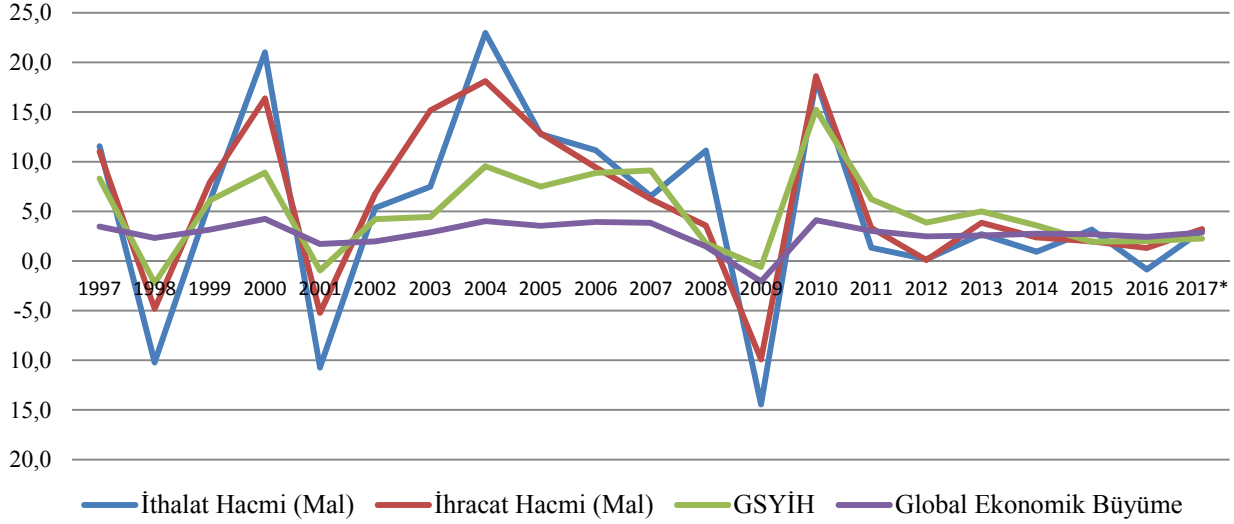
oranı bir daha eski rakamlara ulaşamamıştır. Bu noktada ülkenin dış ticaret verileri ile büyüme verilerine bir arada bakmak ve büyümesini değerlendirmek önem kazanmaktadır. Bu sebeple hazırlanan grafikte ülkenin yıllar itibarıyla ithalat, ihracat ve GSYİH büyüme oranlarının ne kadar düzenli bir şekilde beraber artış ve azalış gösterdikleri net olarak görülmektedir. Ülkenin ekonomik büyüme hızı, kriz dönemleri dikkate alınmaz ise, 2014 yılından itibaren tarihinde ilk defa global ekonomik büyümenin altında kalmaya başlamıştır. IMF tarafından yayımlanan verilere detaylı bakıldığında, aslında imalat sektörünü desteklemesi için ön plana çıkarılmaya çalışılan hizmet sektörü ile imalat sektörünün toplam ithalat ve ihracat rakamı, 2014'den sonra sadece imalat sektörünün ithalat ve ihracat toplamından daha hızlı büyümektedir. Ancak bu durum bile ülke ekonomisindeki yavaşlamayı toparlayamamıştır. Singapur ekonomisi, yapılan her şeye rağmen halen mal ticaretindeki performans doğrultusunda büyümektedir. Bu sebeple son yıllarda dünya ekonomisindeki daralma Singapur'u çok etkilemiştir. Bu etkiyi net görebilmek için mal ithalatı ile ihracatının detaylarını kısaca irdelemek faydalı olacaktır.

Son beş yılda Singapur'un ihrac ettiği mal tutarı, yıllık

%0,5 oranında artarak 2010 yılında 223 milyar ABD Doları iken 2015 yılında 250 milyar ABD Doları'na yükselmiştir. Bu rakam ile Singapur, dünyanın en büyük 19. ihracatçısı konumundadır. İhraç edilen malların içerisinde en yüksek pay %17,5 ile mikroçiplere ve %15 ile rafine petrole aittir. Ayrıca bilgisayarlar ve paket tıbbi ürünler de baş sıralarda yer almaktadır. Singapur'un en çok ihracat yaptığı ülkeler Hong Kong (34,7 milyar ABD Doları), Çin (30,3 milyar ABD Doları), Endonezya (27,8 milyar ABD Doları), Malezya (22,3 milyar ABD Doları) ve Amerika Birleşik Devletleri'dir (16,5 milyar ABD Doları).

Singapur'un son beş yılda ithal ettiği mal tutarı, yıllık %0,2 oranında artarak 2010 yılında 264 milyar ABD Doları iken 2015 yılında 297 milyar ABD Doları'na yükselmiştir. Bu rakam ile Singapur, dünyanın en büyük 16. ithalatçısı konumundadır. İthal edilen malların içerisinde de en yüksek pay %16,5 ile mikroçiplere ve %13,2 ile rafine petrole aittir. Ayrıca bilgisayarlar, ham petrol, yolcu ve yük gemileri de baş sıralarda yer almaktadır. Singapur'un en çok ithalat yaptığı ülkeler arasında Çin (46,8 milyar ABD Doları), Malezya (32,1 milyar ABD Doları), ABD (31,4 milyar ABD Doları) ve Japonya (19,8 milyar ABD Doları) bulunmaktadır.

Grafik. Yıllar itibariyle Singapur'un İthalat (Mal), İhracat Hacmi (Mal) ve GSYİH Artış Oranları (%) İle Global Ekonomik Büyüme Oranları (%)

Ülkenin ithalat ve ihracat toplamı, 2015 yılı GSYİH rakamının 1,5 katından fazladır. Düşen uluslararası emtea fiyatları ve Singapur imalat sektörünün zayıf büyümesi, ülkenin son yıllarda büyümesindeki durgunluğun temel sebeplerindendir. Ayrıca verilerden görüldüğü üzere, ülke ticaretinde Çin ve Amerika Birleşik Devletleri önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bu 2 ülkedeki ekonomik ve politik gelişmeler, hem birbirlerini hem de Singapur'u yakından ilgilendirmektedir. Bunun yanı sıra dünya genelinde son zamanlarda ortaya çıkan korumacılık da ticarete ve özellikle ihracata dayalı bir ekonomi için büyük bir risk teşkil etmektedir. Tüm bu riskler karşısında Singapur hükümetinin 2015 yılından sonra bölgesel pazarlarla daha

kararlı bir şekilde bağlantı kurma stratejisine ağırlık verdiği ve serbest ticarete dayalı ekonomik birliklere üyelikleri izlenmiştir. Örneğin 1967 yılında Singapur ve civar birkaç ülke tarafından kurulan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) bünyesinde Singapur, 2015 yılının sonlarında, Birliğin diğer üyeleri ile bir araya gelerek ASEAN Ekonomi Komitesi'ni oluşturmuştur. Bu Komitenin amacı, bölgeyi tek bir pazar ve üretim merkezi yapmaktır. Söz konusu amaç gerçekleştiğinde üye ülkeler arasında mal, hizmet, yetenek, sermaye ve yatırımların serbest dolaşımı başlayacaktır. Uygulanacak stratejiler arasında sigorta sektörlerinin geniş kapsamlı serbestleştirilmesi de yer almaktadır.

Böylece Singapurlu sigortalılar, Komiteye üye devletlerden de sigorta hizmeti alabileceklerdir. Bahsedilen tüm bu gelişmelerin gelecek birkaç sene içerisinde Singapur ekonomisine etkileri yakından takip edilecektir.

3. Singapur Sigorta ve Reasürans Merkezi

Singapur sigorta sektörünün toplam brüt prim üretimi ile yazının Ekonomi bölümünde ele alınan diğer ülkelerin prim üretimleri kıyaslandığında, Tablo 2'de görüleceği üzere aradaki fark dikkat çekmektedir. Ancak kişi başına düşen brüt prim tutarına bakıldığında, Singapur'un birçok ülkeyi geçtiği görülmektedir.

Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, Singapur

Tablo 2. Ülke ve Branş Bazında 2015 Yılı Brüt Prim Üretimi ve Ülke Bazında Kişi Başına Brüt Prim Tutarları (Milyon ABD Doları) ve Nüfus (Milyon)

Ülke	Brüt Prim Üretimi			Kişi Başına Brüt Prim	Nüfus
	Hayat	Hayat Dışı	Toplam		
Japonya	343.816	105.891	449.707	3.554	126,5
Çin	210.763	175.737	386.500	281	1.376,8
Güney Kore	98.218	55.402	153.620	3.084	50,6
Tayvan	79.627	16.352	95.979	4.094	23,4
Hong Kong	41.255	4.494	45.749	6.271	7,3
Singapur *	16.904	12.997	29.901	5.402	5,5
İsviçre	33.916	27.372	61.288	7.370	8,3
Avustralya	43.663	26.924	70.587	2.958	23,9
İngiltere	214.492	105.685	320.177	4.359	65,2
A.B.D.	552.506	763.766	1.316.272	4.096	321,4

*Kaynak: Swiss Re Sigma No 3/2016 & *Singapur Para Otoritesi (MAS) & www.singstat.gov.sg*

sigorta sektörü, ülkenin bölgesel ve hatta uluslararası bir finans merkezi olma hedefi sebebiyle Singapur içinde yazılan sigorta işlerinin yanı sıra Singapur dışından kabul edilen sigorta ve reasürans işleri ile birlikte değerlendirilmektedir. Singapur **sigorta ve reasürans merkezi**, tüm bu işler için uygulanan ortak ve ulusal bir yasal çerçeve sunmaktadır. Merkezin temeli, Sigorta Kanunu'nun yürürlüğe konulduğu ve Genel (Hayat Dışı) Sigorta Birliği'nin oluşturulduğu 1960'lara dayanmaktadır. 1970 yılında ise, bugün dünyanın en çok tanınan finans otoritelerinden biri olan Singapur Para Otoritesi (Monetary Authority of Singapore-MAS) kurulmuştur. MAS, kurulduğu günden bugüne Singapur'u bir finans

merkezi olarak tanıtmak hedefi ile çalışmaktadır. Özellikle yurt dışından kabul edilen işler için uygulanan rekabetçi kurumsal vergi oranları, oldukça yüksek kalitede yaşam standartları ve güçlü eğitime sahip çalışanları ile ülkenin İngiliz hukukuna dayalı medeni hukuku, MAS'ın bu çabalarına destek olmaktadır. Ayrıca 2000 yılında yabancı sermaye ortaklığı için var olan sınırların tamamen kaldırılması ve 2003 yılında Risk Bazlı Sermaye Çerçevesinin tanıtılması ile Singapur sigorta ve reasürans merkezi hızlı ve güçlü bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Bugün uluslararası sigorta, reasürans ve broker şirketlerinin neredeyse tamamı Singapur'da fiziki olarak bir varlık gösterdikleri ve ülkeyi öncelikli

olarak Asya Pasifik Bölgesi için bir üs olarak kullandıkları görülmektedir. Ayrıca, son yıllarda MAS tarafından Risk Bazlı Sermaye Çerçevesinde yapılan güncellemeler, Singapur pazarını sermaye açısından güçlü tutmaktadır. Singapur sigorta ve reasürans merkezinin, 2020 yılına gelindiğinde sadece bölgesel değil, global bir merkez olması da hedeflenmektedir.

2014 yılı sonunda ülkede 78 adet sigorta şirketi, 31 adet reasürans şirketi, 6 adet yerleşik olmayan ancak Singapur'dan iş kabul etmeye yetkili reasürans şirketi, 64 adet kaptiv sigorta şirketi ve 73 adet broker şirketinin faaliyet gösterdiği kayıtlara geçmiştir. Günümüzde bu verilerde ciddi bir değişiklik olmadığı bilinmektedir. Tüm bu sektör oyuncularının Singapur "içinde" ve "dışında" kabul ettikleri sigorta ve reasürans işleri sırasıyla "Singapur Sigorta Fonu (Singapore Insurance Fund-SIF)" ve "Singapur Dışı Sigorta Fonu (Singapore Offshore Fund-SOF)" adı altında yasal olarak düzenlenmekte ve kontrol edilmektedir.

MAS tarafından yayımlanan verilerde sadece Singapur Sigorta Fonu dikkate alındığında, 2015 yılı brüt prim üretiminin 20.233 milyon ABD Doları olduğu, bu tutarın neredeyse tamamının direkt sigorta şirketleri tarafından gerçekleştirildiği ve %80'inin ise Hayat işlerinden oluştuğu görülmektedir. Singapur Dışı Sigorta

Fonu'nda Hayat branşının payı sadece %3'tür. Singapur içinde sigorta şirketleri tarafından kabul edilen Hayat sigortası prim üretimi 2000 yılında 5.176 milyon ABD Doları iken, aynı rakam 2015 yılında 16.234 milyon ABD Dolarına yükselmiştir.

Kişi başına düşen prim tutarı ise 2000 yılına göre % 100'ün üzerinde artarak 4.592 ABD Dolarına ulaşmıştır.

Singapur'un Hayat sigorta sektörü, bölgedeki birçok ülkeye göre oldukça gelişmiş ve doymuş bir pazardır. Ancak sigorta yaygınlık oranı, gelişmiş piyasalarla karşılaştırıldığında halen düşüktür. Son 2 yıldır sektöre tanıtılan yeni düzenlemeler bir yandan profesyonelliği geliştirirken, diğer yandan müşterilerin Hayat sigortası ürünlerine daha kolay ulaşmasını sağlayarak rekabeti artırmıştır. Örneğin yürürlüğe giren Dengeli Puan Tablosu (Balanced Scorecard-BSC) sistemi, ürünleri yanlış tanıtarak satan danışmanları cezalandırmaya yöneliktir. MAS ve diğer sektör organizasyonlarının çaba ve katkıları ile 2015 yılının Nisan ayında kurulan "compareFIRST Web Aggregator" sitesinde ülke içinde satılan tüm Hayat sigortası ürünleri hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Site, tüketicilere ürünleri karşılaştırma fırsatı sunmaktadır. Söz konusu site nin kurulduğu tarih itibarıyla, MAS'ın talimatı ile oluşturulan ve basit bir Hayat sigortası

ürünü olan Direkt Satın Alınabilen Sigorta (Direct Purchase Insurance Product-DPI) poliçeleri, sektör genelinde satış temsilcisi olmadan doğrudan, komisyonsuz ve online satılmaya başlanmıştır. 2016 yılında Hayat sigorta şirketlerinin sattığı 1,1 milyon poliçe içinde DPI'nin sayısının sadece 1.000 adet olması üzerine MAS, yakın zamanda tüm Hayat ürünlerinin online satışına izin vereceğini açıklamıştır. Ayrıca Singapur'un ulusal sağlık sigortası planı olan ve halkın yüksek hastane masraflarını karşılamayı hedefleyen MediShield'in adı, 2015 yılının Kasım ayında MediShield Life olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklikte birlikte koruma kapsamı ve limitler de artırılmıştır. 2016 yılı itibarıyla her 2 Singapurludan birinin, söz konusu plana ek sağlık teminatı satın aldığı görülmektedir. Son olarak, oldukça genç nüfusa sahip ülkede gelişen teknoloji-den yararlanmak amacıyla Hayat Sigorta Birliği'nin harekete geçtiği, diğer finans organizasyonları ile bir araya gelerek bilgi paylaşımlarında bulunduğu izlenmektedir.

Singapur Sigorta Fonu'nun 2015 yılında %20'sini oluşturan Hayat Dışı branşında kaydedilen primin %95'i de Hayat branşına paralel olarak direkt sigorta şirketleri tarafından üretilmiştir. Ülkenin Genel Sigorta Birliği tarafından yayımlanan verilerine göre, 2016 yılında Singapur içinde Hayat

Dışı sigorta prim üretimi büyüme kaydetmemiş olup, neredeyse sabit kalmıştır. Ancak sektör karlılığı devam etmektedir. Motor branşı, prim üretimindeki %32'lik payı ile halen lider durumdadır ve karlı bir branştır. 2016 yılında sırasıyla %16 ve %10 oranında büyüme yakalayan Sağlık ve Yangın branşları, ulaştıkları prim tutarı ile ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Tüm branşlar içerisinde yılı en az kar ile kapatan Yangın sigortaları olmuştur. Mühendislik sigortası prim üretiminde ise, ülkede azalan altyapı yatırımlarının da etkisi ile azalış gerçekleşmiştir. Sorumluluk sigortaları, ASEAN bölgesinin en büyüğü olma konumunu korumaktadır. Genel Sigorta Birliği, sektörde daha yaratıcı sistemlerin ve süreçlerin oluşturulması yönünde çalışmalarına devam etmektedir.

Singapur'da faaliyet gösteren firmaların son zamanlarda artan terörizm ve siber atak olaylarına endişe ile yaklaştıkları, söz konusu riskleri koruyan sigorta teminatı aradıkları gözlemlenmektedir. Her ne kadar yavaş büyüye de Siber riskler sigortası 2016 yılında geçmiş yıllara oranla daha fazla ilgi görmüştür ve bu talebin 2017 yılında da devam etmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda, pazarın genişlemesi ve yeni başlayan farkındalığın yaygınlaştırılması amacıyla MAS, Nanyang Teknoloji Üniversitesi ve Sigorta Risk Araştırma

Merkezi'nin katkıları ile "Si-ber Risklerin Yönetimi" isimli bir proje başlatmıştır. 2016 yılında ülkede Terörizm teminatının da daha fazla müşteri tarafından satın alındığı izlenmiştir. Aynı sene içinde Singapur hükümeti, halkını gelecekte olası bir terörist saldırıya hazırlamak amacıyla SG Secure isimli büyük ve geniş bir kamu bilgilendirme kampanyası başlatmıştır. Willis tarafından yayımlanan "2016 Yılında Asya Sigorta Piyasası" başlıklı rapora göre Singapur içinde ve dışında kabul edilen sigorta ve reasürans işleri için var olan maksimum Terörizm kapasitesi, 2016 yılında ciddi bir oranda yükselerek 2,5 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.

Bu noktada İngiltere sigorta sektörünün simgesi ve belke miği Lloyd's piyasasının Singapur'daki varlığından bahsetmek yararlı olacaktır. Singapur'da 2004 yılında yürürlüğe giren yasal bir düzenleme ile "Lloyd's Asya Planı", platform konumunda kurulmuştur, ancak reasürans işi de kabul etmektedir. Söz konusu planın hedefi, Londra'daki Lloyd's sigorta ve reasürans pazarının bir benzerinin Singapur'da oluşturulmasıdır. Böylece Lloyd's üyeleri, Singapur'da kurulu Lloyd's firmaları (ör. Lloyd's sendikaları) aracılığıyla Singapur içinde ve dışından iş kabul edebilmektedir. Aon tarafından 2017 yılında yayımlanan Asya Pazarı Raporu'na göre, 2016 yılında yukarıda

bahsedilen Terörizm kapasitesinin 2 milyar ABD Doları gibi büyük bir bölümünün bu plan tarafından sağlandığı tahmin edilmektedir. Son zamanlarda ülkeye gelen Antares, Brit ve Standard gibi sendikaların da, kapasitenin ciddi oranda artmasına katkısı olduğu aşikârdır. Yükselen kapasite karşısında var olan talebin halen az olması sonucu Singapur'da Terörizm ve Politik Şiddet sigorta fiyatların düştüğünü öğrenmek şaşırtıcı olmayacaktır. Lloyd's Asya Planı, Singapur sigorta ve reasürans merkezine sadece Terörizm ve Politik Şiddet branşlarında değil, Enerji ve Kredi gibi diğer geleneksel olmayan branşlarda da kapasite ve deneyim sunmaktadır.

Swiss Re tarafından yayımlanan Sigma verileri, 2013 yılına kadar sadece Singapur Sigorta Fonu'nda yer alan sigorta şirketlerinin prim üretimini içerirken, 2014 yılından itibaren toplama Singapur Dışı Sigorta Fonu da dâhil edilmeye başlanmıştır. Söz konusu Fon'da, 2015 yılında 8.898 milyon ABD Doları tutarında brüt prim kaydedilmiştir. Bu tutarın %93 gibi büyük bir bölümü Hayat Dışı branşından kaynaklanmaktadır. Ülkede kurulu kaptiv sigorta şirketlerinin sadece Singapur dışından iş kabul ettikleri görülmektedir. Asya geneline bakıldığında, en fazla kaptiv sigorta şirketi sayısının Singapur'da olduğu görülmektedir. Söz konusu hol-

ding şirketlerinin Singapur Dışı Sigorta Fonu'ndaki toplam Hayat Dışı prim üretimindeki payı 2015 yılında %12 olarak kaydedilmiştir. Sigorta şirketlerinin yeri ise %27 pay ile ikinci sıradadır.

Singapur'un yurtdışından kabul edilen işlerinin büyümesinde en büyük rol reasürans şirketlerine aittir. MAS tarafından sunulan verilerde direk sigorta şirketleri kategorisinde yer alan Lloyd's Asya Planı'nda ülke dışından kabul edilen işlerin yaklaşık %70'inin reasürans işi olduğu da dikkate alınacak olursa, reasürans şirketlerinin Singapur Dışı Sigorta Fonu çatısı altında ürettikleri toplam Hayat Dışı prim tutarı 2015 yılında yaklaşık 5.5 milyar ABD Doları olup, bu rakam aynı yıl ülkede kaydedilen tüm reasürans primlerinin neredeyse %90'ına denk gelmektedir ve Singapur Dışı Sigorta Fonu'nda yazılan Hayat Dışı prim üretiminin %61'ini oluşturmaktadır. Willis tarafından yayımlanan bir rapora göre Singapur reasürans merkezi dünyanın en büyük 25 reasürans şirketinden 16 tanesine ev sahipliği yapmaktadır. Singapur reasürans pazarı, nakliyat, enerji, doğal afet, kredi ve politik riskler alanında ciddi bir deneyim sunmakta olup, kredi ve politik riskler reasürans alanında Londra'dan sonra ikinci sıradadır. MAS'ın geniş vizyonunun etkisi ile büyük reasürans programları ile özellikli riskler dahil olmak

üzere Asya risklerinin çoğunluğu tamamen Singapur'da plase edilmektedir.

En yüksek paya sahip reasürans şirketlerinin Hayat dışı brüt prim üretimleri 2015 yılında %18 oranında artmış olup, ülke bazında incelendiğinde ilk 5 sırayı Avustralya (%23,2), Çin (14.9), Hindistan (%9,7), Tayland (%9,1) ve Japonya (%8,7) paylaşmaktadır. Güney Kore 6. sırada yer almaktadır. Söz konusu prim artışında Avustralya'dan kabul edilen işlerde kaydedilen %81 oranındaki ciddi yükselişin etkisi büyüktür. Bu noktada açıklamak önemlidir ki; Avustralya menşeli IAG sigorta grubunun Yeni Zelanda, İngiltere, Tayland ve Hindistan'daki işlerinin reasürans korumasını yapması amacıyla ve tamamen vergi avantajları sebebiyle Singapur'da kurduğu kaptiv reasürans şirketi olan IAG Re'nin 2015 yılı prim üretimdeki yıllık artış rakamı ile Singapur Dışı Sigorta Fonu'nda Avustralya'dan kabul edilen işlerdeki aynı yıllık artış rakamı birbirine yakındır. IAG Re tarafından kabul edilen işler Avustralya'dan alınmamış olsa dahi, holding işi kabul edildiği için Avustralya altında yer almaktadır.

Singapur dışından kabul edilen Hayat Dışı reasürans işleri branş bazında incelendiğinde ise, Yangın branşı %70 oranla ağırlıklı liderliğini sürdürmeye devam etmiştir. Prim üretimi ise 2014 yılına göre

%10 üzerinde artış kaydetmiştir. %7 paya sahip Nakliyat branşı prim üretimi neredeyse sabit kalmıştır. Ancak Kaza ve diğer tüm özellikli branşların toplamında 2014 yılına göre %50 üzerinde bir artış olması dikkat çekicidir.

Singapur Dışı Reasürans Fonu'nda 2015 yılı Hayat Dışı prim üretiminde 2. sırada yer alan direk sigorta şirketlerinin kabul ettikleri işler branş bazında incelendiğinde, yine Yangın branşının %50 ile ilk sırada olduğu, Nakliyat branşının %30 pay ile ikinci sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. Singapur dışından kabul edilen sigorta işlerinde de Yangın branşı prim üretiminin 2014 yılına göre %10'un üzerinde artış kaydetmesi ve ayrıca Kaza ve diğer tüm özellikli branşların prim toplamında 2014 yılına göre %50 üzerinde bir yükseliş olması dikkat çekicidir. Bu durum, bölgede Terörizm, Politik Riskler ve diğer bir çok özellikli sigorta ve reasürans ihtiyacının arttığı yönündeki yorumları desteklemektedir. Bölgede Yangın ve Kaza branşlarında var olan aşırı kapasite nedeniyle düşen fiyatlara ve ayrıca özellikle Yangın sigortası alanında faaliyet gösteren bazı Lloyd's sendikalarının Singapur platformundan ayrılmasına rağmen bu iki branşın sigorta ve reasürans alanında prim artışları yakalaması, bölgede talebin arttığı ve artan bu talebin ise yeterli

kapasite ile Singapur üzerinden karşılandığının bir göstergesidir.

Singapur'da Hayat Dışı branşta faaliyet gösteren direk sigorta ve reasürans şirketlerinin teknik karlılık rakamları incelendiğinde, 2015 yılında "yazılan brüt prim" ve "teknik karlılık" rakamları sırasıyla Singapur'dan iş kabul eden direk sigorta şirketleri için 3.786 milyon ve 293 milyon ABD Doları, Singapur dışından iş kabul eden direk sigorta şirketleri için 2.835 milyon ve 40 milyon ABD Doları, Singapur dışından iş kabul eden reasürans şirketleri için ise aynı sırayla 4.991milyon ve 44 milyon ABD Doları'dır. Son grubun karlılık durumunun düşük olmasının sebebi, gerçekleşen hasarların giderlerin içindeki payının %70'lere yaklaşarak daha yüksek olmasıdır.

Hasarlardan bahsedilmişken, Yangın branşının Singapur dışı sigorta ve reasürans işlerindeki ağırlıklı payı da dikkate alındığında, bölgenin Doğal Afet Sigortası işlerinden bahsetmek uygun olacaktır. MAS tarafından yayımlanan verilere göre, dünyada en sık doğal afet olaylarının yaşandığı Amerika ve Asya kıtası karşılaştırıldığında, Asya kıtası sellere ve tropik siklonlara Amerika kıtasına göre sırasıyla 60 ve 40 kat daha fazla maruz kalmaktadır. Asya Pasifik bölgesinin yer aldığı alan, Yangın Halkası (Ring of Fire) olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 3. Şirket Türü Bazında 2015 Yılı Hayat Dışı Brüt Prim Üretimi, Reasürans Devredilen Prim ve Net Prim Tutarları (Milyon ABD Doları) ve Saklama Payı Oranları (%)

	Brüt Prim	Reasürans Devredilen Prim		Net Prim	Saklama Payı Oranı
		Singapur İçi	Singapur Dışı		
Singapur Sigorta Fonu	3,999.1	337.1	1,225.8	2,649.5	60.9
Direk Sigorta Şirketleri	3,785.7	312.7	1,176.2	2,510.1	60.7
Reasürans Şirketleri	213.4	24.4	49.6	139.4	65.3
Kaptiv Sigorta Şirketleri	-	-	-	-	-
Singapur Dışı Sigorta Fonu	8,997.7	193.5	3,682.9	5,121.4	56.9
Direk Sigorta Şirketleri	2,935.1	119.4	1,450.5	1,365.2	46.5
Reasürans Şirketleri	4,990.8	34.7	1,795.7	3,160.5	63.3
Kaptiv Sigorta Şirketleri	1,071.8	39.4	436.7	595.7	55.6
Toplam	12,996.8	530.7	4,908.6	7,557.5	58.1

Kaynak: Singapur Para Otoritesi (MAS)

Bunun sebebi, dünyada meydana gelen depremlerinin %90'ının bu bölgede gerçekleşmesidir. 2015 yılında dünya genelinde meydana gelen 344 adet doğal afet olayının neredeyse yarısı Asya Pasifik bölgesinde gerçekleşmiştir ve bu olaylardan dolayı bölgenin yaşadığı ekonomik kayıp tutarı 45 milyar ABD Doları'ndan fazladır. Ancak sigortalı hasar tutarının oldukça düşük olduğu, bu sebeple bölgede doğal afet risklerine karşı büyük bir koruma açığı bulunduğu görülmektedir. Söz konusu koruma eksikliğinin, bölge genelinde artan şehirleşme, global ısınma ve düzensiz ısı değişiklikleri sebebiyle artması beklenmektedir.

Lloyd's tarafından yapılan tahminlere göre, doğal afet sigortaları alanında gerçekleştirilebilecek sınırlı bir artış dahi,

bölge hükümetleri tarafından katılan ekonomik kaybı büyük oranda azaltacaktır. Ancak bugüne kadar bu ufak artışın sağlanamadığı gözlemlenmektedir. Bu durumda sigorta farkındalığının artırılmamasının etkisi elbette büyüktür. Ancak sigorta ve reasürans fiyatlandırmasının uygun yapılabilmesi ve ihtiyaca uygun teminatların verilebilmesi için gerekli yeterli verinin derlenmemesi ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuçta sigorta fiyatlarının yüksek olması da gerekli korumanın satın alınmamasına büyük bir etkidir. Etkin veri toplamanın önemine dikkat eden Singapur hükümeti, sorunun çözümü amacıyla Renaissance Re, Aon, MSIG ve RMS firmaları tarafından oluşturulan ve Asya Pasifik bölgesinde etkin veri toplanabilmesi amacıyla tasar-

lanan Doğal Afet Data Analizlerinin Paylaşılması (Natural Catastrophe Data Analytics Exchange - Nat Cat DAX) programında yer alan otoritelerden biridir. Bu noktada Doğal Afet Modellemesinin bölge genelinde sigorta ve reasürans şirketleri tarafından yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu sebeple, söz konusu programın, modelleme sonuçlarının daha doğru ve anlamlı olabilmesi için de faydalı olacağı düşünülmektedir.

Singapur'un dâhil olduğu coğrafyada doğal afet riski bu kadar ciddi bir boyutta iken, bahsi geçen katastrofik olayların meydana geldiği ülke isimlerinin arasında Singapur'u bulmak mümkün değildir. Zira bugüne kadar Singapur'da büyük bir doğal afet olayının yaşandığı duyulmamıştır.

Bu durum Singapur'un,

yaklaşık 50 yıllık kısa tarihi öncesi ve sonrasında bölge ticaretinde gemilerin güvenle sığındığı bir liman ülkesi olarak ünlenmesinin ve hatta zamanında belki de İngilizlerin zekice dikkatini çeken önemli bir gerçeğidir. Singapur, bölgedeki önemli fay hatlarının hiçbirine yakın değildir. Bu sebeple ülkede ne bir deprem, ne de bir volkan patlaması riski bulunmaktadır. Endonezya, Malezya ve Filipin adaları ile korunduğu için tsunami tehlikesi ciddi boyutlarda değildir. Bölgenin hiçbir kasırga şeridinin yolu üzerinde Singapur yer almamaktadır. Dağları olmayan bir ülkede çığ ve heyelan riski sıfırdır. Sadece zaman zaman ufak çaplarda meydana gelen sel, kuraklık, ısı dalgaları, dolu fırtınası ve deniz hortumu vakaları bulunmaktadır.

Böyle bir ülkede, Tablo 3'den izleneceği üzere, Singapur Sigorta Fonu'nda Hayat Dışı branşta saklama payının %60'ın üzerinde olması gayet normal gözükmektedir. Bunun dışında söz konusu tabloda dikkat çeken bir diğer husus; Singapur Dışı Sigorta Fonu'nda Hayat Dışı branşta reasüransa devredilen primlerinin %90'dan fazlasının ve hatta reasürans şirketlerinin devrettiği primlerin neredeyse %98'inin Singapur dışına plase edilmesidir.

Yazının Ekonomi bölümünde belirtilen değişen global ekonomik koşulların Singapur sigorta ve reasürans sektörü üzerinde bugüne kadar belirgin bir olumsuz etkisi görülmemiştir. Ayrıca global piyasalarda sigorta ve reasürans fiyatlarında görülen düşüşün,

sektörü etkileyen ciddi büyük hasarların yaşanmaması durumunda devam edeceği aşikardır. 2015 yılı sonunda Singapur'un önderliğinde oluşturulan ASEAN Ekonomi Komitesi'nin hazırlıklarını tamamlamasından sonra Komite üyeleri arasında serbest dolaşımın başlaması ile birlikte sigorta ve reasürans sektörlerinde rekabetin artması kaçınılmaz olacaktır. Buna rağmen yakın gelecekte Singapur'un güçlü ve güvenilir imajını koruyarak Asya Sigorta Piyasasına liderlik etmesi beklenmektedir. Ancak dünya genelinde artan korumacı yaklaşım karşısında sigorta ve reasürans merkezini uluslararası platformda da lider konuma yükseltme hedefini ne zaman gerçekleştireceği merakla beklenmektedir.

Kaynaklar:

- Department of Statistics Singapore, "Population, Trends, 2016" (www.singstat.gov.sg)
- Singapore Tourism Board, "Visiting Singapore" website (<http://www.visitsingapore.com>)
- The Economist, "How Singapore gained its independence", 22.03.2015 (<http://www.economist.com>)
- Monetary Authority of Singapore, "An Economic History of Singapore: 1965-2065*" - Keynote Address by Mr Ravi Menon, Managing Director, Monetary Authority of Singapore, at the Singapore Economic Review Conference 2015 on 5 August 2015 (www.mas.gov.sg)
- "Monetary Authority of Singapore" website (www.mas.gov.sg)
- "International Monetary Fund" website (www.imf.org)
- Mapfre, "Singapore insurance market: facts & figures", 2015 (www.fundacionmapfre.org)
- Forbes, "Best Countries for Business List", Aralık 2016 (<https://www.forbes.com/places/singapore/>)
- Aon Risk Solutions, "Asia Market Review 2017", 2017 (www.aon.com.tr)
- "Association of Southeast Asia Nations (ASEAN)" Website (www.asean.org)
- The Heritage Foundation, "2017 Index of Economic Freedom" (<http://www.heritage.org/index/country/singapore>)
- The MIT Media Lab, "Economic Complexity Index (ECI) with the Observatory of Economic Complexity Tool" (<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/sgp/>)

- *The Official Investment Promotion Website of ASEAN* (<http://investasean.asean.org/index.php/page/view/asean-economic-community/view/670/newsid/755/about-aec.html>)
- *"The Life Insurance Association Singapore (LIA)" Website* (<http://www.lia.org.sg>)
- *"General Insurance Association Of Singapore (GIA)" Website* (www.gia.org.sg)
- *Willis Towers Watson, "Asia Insurance Market Report 2016", 2916* (www.towerswatson.com)
- *Asia Insurance Review, "Asia: Closing the protection gap", Ağustos 2016* (www.asiainsurancereview.com)
- *Asia Insurance Review, "Asia_Region's captive insurers growing in sophistication", 26.01.2017* (www.asiainsurancereview.com)
- *Asia Insurance Review, "EAIC Special Issue: 28th East Asian Insurance Congress "The Future of Insurance: Customer-Centricity"", Ekim 2016* (www.asiainsurancereview.com)
- *Asia Insurance Review, "Singapore general insurance sector sees marginal growth", Chia Wan Fen, 15.03.2017* (www.asiainsurancereview.com)
- *Asia Insurance Review, "Singapore life insurance market grows 5x faster than GDP in 2016", 15.02.2017* (www.asiainsurancereview.com)
- *"Better Data to Strengthen Disaster Resilience" - Opening Address by Mr Bernard Wee, Executive Director, Monetary Authority of Singapore, at the 7th Institute of Catastrophe Risk Management Symposium on 21 April 2016* (www.mas.gov.sg)

N. Esra KULAN
Millî Reasürans T.A.Ş.

Nisan 2017 Hindistan Yenilemeleri

Bir milyarı aşan nüfusu, gelişen ekonomisi, düşük sigorta yaygınlık oranı ve etkin çalışan sigorta denetleme kurumu ile Hindistan, birçok uluslararası reasürörün dikkatini çekmeye devam etmektedir. Hindistan Sigorta Denetleme ve Geliştirme Kurulu (Insurance Regulatory and Development Authority of India-IRDAI) tarafından 2016-17 mali yılına ilişkin yayımlanan rapora göre, Hayat Dışı branşlarda kaydedilen prim üretimi %32 oranında büyüyerek 15 milyar ABD Doları'ndan 19,7 milyar ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. Bu artışın yaklaşık %16'sı Tarım branşından kaynaklanmaktadır. 2016 yılı başında yeniden düzenlenen Tarım Sigortası Yönetmeliği'ne bağlı olarak düşen fiyatların etkisiyle, daha önce sigorta yaptırmakta zorlanan çiftçiler, ürünlerini daha ucuza sigortalayabilecek duruma gelmiştir. Söz konusu değişiklik, Tarım sigortası yaygınlık oranını ve prim üretimini artırarak, Tarım branşını Hayat dışı sigorta branşları

arasında Trafik ve Sağlık'tan sonra üçüncü sıraya yükseltmiştir.

Hindistan sigorta piyasası her ne kadar son yıllarda çift haneli oranlarda prim artışı kaydetmiş olsa da, özellikle son 4 yıl içinde meydana gelen doğal afet hasarları, ülkenin gerek ekonomisini gerekse de sigorta ve reasürans piyasalarını olumsuz yönde etkilemiştir. 2013 yılında meydana gelen "Uttrakhand" seli, 2014 yılında Andra Pradesh Bölgesinde ortaya çıkan "Hud Hud" siklonu ve Jammu-Kashmir Bölgesinde yaşanan sel felaketi yaklaşık 7,8 milyar ABD Doları ekonomik hasara ve 790 milyon ABD Doları sigorta hasarına yol açmıştır. Ayrıca, 2015 yılı Kasım ve Aralık aylarında gerçekleşen "Chennai" sel hasarları da yaklaşık 3 milyar ABD Doları ekonomik kayba ve 741 milyon ABD Doları sigorta hasarına yol açmıştır. Son olarak, 2016 yılı Aralık ayında meydana gelen "Vardah" siklon hasarının, 2,1 milyar ABD Doları ekonomik ve 541 milyon ABD Doları

sigorta hasarına neden olacağı tahmin edilmektedir. Bu durum karşısında sigorta şirketleri, doğal afet hasarlarına daha açık bölgelerde bulunan konut, ticari bina, fabrika ve benzeri rizikolara ilişkin sigorta fiyatlarını artırmaya başlamıştır.

Yakın geçmişte yapılan yasal bir düzenleme ile sigorta sektöründe doğrudan yabancı yatırımcı oranının %26'dan %49'a yükseltilmesinin ardından 2016 yılında, uluslararası reasürans şirketlerinin ülkede ofis açmasına olanak sağlayan bir düzenleme yapılmıştır. Bunu takiben 2017 yılı başı itibarıyla Munich Re, Scor Re, Hannover Re, Swiss Re, XL Catlin ve Reinsurance Group of America şirketleri Hindistan'da ofislerini açmışlardır. Ayrıca ülkenin ilk özel reasürans şirketi unvanını alan ITI Re'de gerekli izinleri alarak faaliyete geçmiştir. Sektördeki güncel diğer bir gelişme ise, devlet sigorta şirketlerinden National Insurance, United Insurance ve Oriental Insurance'ın, daha da güçlü bir sermaye yapısına kavuşarak mali

yeterliliklerini güçlendirmek adına birleşmelerinin gündeme gelmiş olmasıdır.

Yukarıda bahsi geçen yasal düzenlemelerin, özellikle yabancı reasürörlerin ülkede ofis açmasına fırsat tanınmasının ardından gerçekleşen 2017 yılı Nisan ayı yenilemelerine bakıldığında, genel beklentinin aksine şirketlerin reasürans panellerinde kayda değer bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Hindistan Sigorta Brokerleri Birliği tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre, yeni kurulan yerleşik yabancı reasürörlerin devlet şirketlerine ait CAT XL programlarında payı %5 ile sınırlı kalırken, söz konusu programlarda yurt dışı reasürörlerin payı %52 civarında gerçekleşmiştir. Özel şirketlerin CAT

XL programlarında ise yerleşik yabancı reasürörlerin payı %30, yurt dışı reasürörlerin payı %31 olmuştur. Ayrıca yerleşik yabancı reasürörler, devlet şirketlerinin bölüşmeli tretelerine katılmama stratejilerine devam etmiş olup, söz konusu reasürörlerin özel şirketlerin bölüşmeli programlarına katılımlarının ise %30 civarında bir paya denk geldiği görülmüştür.

2017 yılı Nisan ayı Hindistan yenilemelerinde ayrıca, trete plasmanları sektör genelinde buke bazında yapılmaya devam etmiştir. Son yıllarda gerçekleşen doğal afet hasarlarına rağmen ülkede ki reasürans kapasitesi fazlalığının devam etmesinin etkisiyle bölüşmeli ve bölüşmesiz anlaşmaların plasmanında bir sorun yaşan-

mamış olup, anlaşma şartlarında ciddi bir değişiklik göze çarpmamıştır. Ancak, geçmiş yıllarda kotpar ile birlikte 1. ve 2. eksedan olarak düzenlenmiş olan trete yapısının bu sene “kotpar + eksedan” olarak değiştirildiği, trete limitlerinin ise bir miktar yükseldiği görülmüştür. Genelde karlı olan Mühendislik ve Kaza tretelerinin komisyon oranlarında cüzi artışlar gerçekleşmiştir. Hasarsız bölüşmesiz programlarda %3 ilâ %10 oranında fiyat düşüşleri yaşanırken, hasarlı programlarda ise %5 ile %10 arasında fiyat artışı gözlemlenmiştir.

Gökhan AKTAŞ
Millî Reasürans T.A.Ş.

Yabancı Basından SEÇMELER

Kuraklık

Sigorta sektöründe kuraklığın etkisi diğer doğal afetlere nazaran hemen ortaya çıkmayan türdendir. Büyük oranda belirsizlik taşıyan bu afetin, bazen uzun vadede daha yıkıcı sonuçlar yaratabilmesi mümkündür.

Kuraklık denilince akla ilk olarak bitkisel ürünler gelmektedir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı'na göre, dünyanın başta gelen ekin alanları riskten nispeten uzaktadır. Gelişmekte olan piyasalar kuraklık riskine daha çok maruzken, gelişmiş ekonomilerde kuraklığın etkileri farklı şekillerde görülmektedir. Son beş yıldır kuraklığın simgesi haline gelen Kaliforniya, küçük bir bölge dışında meşhur Catalina adası da dâhil tüm bölgelerini etkileyen şiddetli kuraklığın etkisinden sıyrılmaya çalışmaktadır.

Öte yandan kuraklığın sona ermesiyle, Sierra Nevada dağlarındaki buzların erimesi sonucunda ortaya çıkan toprak

kaymaları ve seller bölge için tehlike arz etmektedir. Kaliforniya'da deprem ve sel riskleri açısından yeteri kadar teminat satın alınmamaktadır; örneğin Sacramento'da deprem teminat tutarı kabaca 2015 yılında gerçekleşen yıkıcı Gorkha Depremi öncesi Nepal'in deprem teminatına eşittir.

Bölgede yaşanan kuraklığın sona ermesi, bu şartların herhangi bir alan üzerindeki etkisinin nasıl bir hızla değişebileceğinin altını çizmektedir. Bazı araştırmacılara göre zaten tarihsel olarak kurak olan bölgede görülen bu kuraklığın 200 yıla kadar sürebileceği tahmin edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı'nda görev yapan meteoroloji uzmanı Brad Rippey'e göre, dönemler farklılık gösterebilmekle beraber, kuraklık farklı zaman dilimleri içerisinde etkisini aniden gösterebilir.

Brad Rippey Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakan

lığı'nın "anormal derecede su kıtlığından" "olağanüstü kuraklığa" kadar beş farklı kategoriden oluşan kuraklık şiddeti endeksini, referans göstererek, kuraklığın haftada bir kategori değiştirebileceğini belirtmektedir.

Genel olarak şiddetli bir kuraklığın meydana gelmesi aylar sürerken, sıradan bir kuraklık birkaç hafta içinde meydana gelebilmektedir.

Amerika'daki bitkisel ürün sigortaları devlet tarafından sübvansede edilmektedir. Bu branşta yetkili 18 özel şirket, teminata konu olan risklerin %80'ini konservasyonlarında tutmaktadır.

Bu demektir ki, çiftçiler güvence altına alınmış olsalar bile, Orta Batıya isabet eden şiddetli ya da kalıcı olaylar sigorta sektörü için önemli kayıplara neden olabilecektir. Rippey'e göre, ani kuraklıklar da dâhil olmak üzere sert hava şartlarının sayısı global olarak artmıştır. Rippey; "Sert hava

şartlarında artış görmekteyiz. Görünen şu ki göze çarpan olayların başında aşırı ısı nedeniyle ortaya çıkan şiddetli kuraklıklar gelmektedir,” diye ifade etmiştir.

Ani kuraklık kısa bir süre içinde bitkisel ürünlere ciddi zararlar verebilmektedir. “University Corporation for Atmospheric”in araştırmalarına göre, 2012 ve 2013 yılları arasında Rocky Dağlarında meydana gelen şiddetli kuraklık, Orta Batıda 30 milyar ABD Doları tutarında ekonomik hasara yol açmıştır.

Çin Bilim Akademisi Atmosfer Fiziği Enstitüsünün raporuna göre, Çin’de 1979 dan 2010 yılına kadar olan süre boyunca şiddetli kuraklıklar %109 oranında artmıştır. Rippey’e göre şu anda Amerika’nın ancak %8’i şiddetli kuraklık yaşamakta olup, ABD’deki kuraklık oranları son yedi yılın en düşük seviyelerindedir. Rippey’in ifadesine göre, şu an Dünya’daki ekin alanlarının büyük bir bölümü kuraklık riskinden uzaktadır. Ancak bu durumun ani şekilde kötüleşebilmesi mümkündür.

ABD bitkisel ürün sigortalarına ilişkin sorumluluğun büyük bölümü Corn Belt’den kaynaklanmakta olup, bölgede henüz ciddi kuraklık yaşanmamış olmasına karşın, Kaliforniya ve son zamanlarda ülkenin güney doğusundaki tarım ürünleri kuraklıktan etkilenmeye başlamıştır. Neyse ki, Rippey bölgedeki önemli

bitkisel ürünlerin sulanmakta olduğunu düşünmektedir.

AIR Worldwide da görev yapan bilim adamı Jeffrey Amthor’e göre, geçen sene Çin ve Moğolistan’da 4 milyon hektardan fazla ekine zarar veren şiddetli kuraklıklar görülmüştür. Bu şiddette bir kuraklık, aşırı kuru havanın ne kadar hızlı bir şekilde etkili olduğunu göstermektedir. Ancak sigortacılar için bitkisel ürün hasarları şiddetli kuraklığın etkilerinden sadece bir tanesidir.

Bu yılın başlarında RMS tarafından düzenlenerek beş ülkede uygulanan kuraklık stres testinin sonuçları bu hususa işaret etmektedir. Dünyanın dört bir tarafında finansal hizmet veren kurumların girişimleriyle yürütülen projenin sonucu olarak, kuraklığın bitkisel ürün sigortalarının yanı sıra enerji, politik risk, doğal afet riski gibi birçok diğer branşta da dolaylı etkisi olacağı belirtilmiştir.

Kuraklık kurumlarında, D&O teminatı ve diğer finansal işlere ait poliçelerini de içeren sorumluluk sigortalarını etkileyecektir. Şiddetli bir kuraklık tehdidinin, bazı portföyler için bankaların borç ödeme aczi risklerini 10 katına kadar arttırabileceği belirtilmektedir. Kuraklık ile su ve yiyecek yetersizliğinin neden olduğu siyasi istikrarsızlığın, Suriye’de yaşanan iç savaş ve İsrail-Filistin arasındaki anlaşmazlıklar gibi siyasi sürtüşmelere de sebebiyet verdiği göz-

lenmektedir. Bu tür durumlar politik açıdan istikrarsız bölgelerin daha da istikrarsız hale gelmesine sebebiyet vermekte olup, gelişmekte olan piyasalardan iş yazmak isteyen sigortacılar için zorluk yaratmaktadır. RMS Sermaye Piyasaları Çözümleri Direktörü Steven Moss’un ifadesine göre, enerji sektörünün de şiddetli kuraklıktan olumsuz şekilde etkilenmesi mümkündür. Moss’a göre örneğin, Amerika kıyılarındaki kuraklık, insanların yakıt tüketiminin azalması nedeniyle Körfez Bölgesindeki off-shore işleri etkilemiştir. Turizm ve eğlence sektörleri de kuraklığın sigorta sektörü açısından yarattığı belirsizlik ortamı nedeniyle kötü bir şekilde etkilenebilecektir.

Kışın kayak merkezlerinde kar olmaması, kurumuş göller nedeniyle düzenlenemeyecek bot turları, bunların yanı sıra su parklarında suyun akamayacak hale gelmesi sonucunda karşılaşılan zararlar ani gelişen kuru hava şartlarının sonuçlarındandır. Bu tür işletmeler bitkisel ürün sigortaları satın alamayacakları gibi, söz konusu riskler birçok poliçede teminat dışıdır. Mevcut iş durması teminatları genel olarak bu tür olası krizler için değil, mal sigortalarına ilişkin zararlarla bağlantılı olarak verilmektedir, dolayısıyla bu durumlarda teminat sağlamamaktadır.

Kuraklık kimi zamanlar yıllarca sürebileceği için, bu süre zarfında teminat sağlayacak iş

durması poliçeleri sigortacılar için büyük miktarlarda kayba neden olabilirken; her hangi bir şiddetli kuraklık durumunun yazılan primlerin tümünü tüketmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu tür işletmeler genellikle devlet desteği almadıkları gibi, ağır bir kuraklık durumunda varlıklarını sürdürebilmeleri şansa kalmıştır.

Ancak Small Business Administration (Küçük Ölçekli İşletme Yönetimi) tarafından küçük işletmeler için bazı durumlarda düşük faizli krediler sunulmaktadır.

İlgisiz gibi gözüken branşlar arasındaki bağlantı, kuraklık tehdidinin ne kadar geniş alanlara yayılabileceğinin göstergesi niteliğindedir. Amthor'a göre kuru hava şartlarından en çok etkilenen sektörler arasında bitkisel ürün sigortalarından sonra hayvan hayat sigortaları gelmektedir. Şiddetli kuraklık sonrasında içme suyunun azalması nedeniyle çiftlik hayvanlarının etkilenmesi, hastalıkların ortaya çıkması ya da üretimin azalması gibi sorunlar gündeme gelebilecektir. Kuraklık sonucunda yeşil alanların azalması sonucu hayvanların besin kaynaklarının da azalması, dolayısıyla da hayvancılığın bu durumdan zarar görmesi mümkündür.

Rippey'e göre, kuraklığın artması, sigortacıları hazırlıksız halde yakalayabilecek bağlantılı doğal afetleri de tetikleyebilecektir. Kuraklık sonrası

toprak, daha kuru ve taşınmaya meyilli hale geldiğinden, genellikle sağanak yağmurlardan kaynaklanan heyelanların sıklığında artış meydana gelebilecektir. Aynı sebeplerden dolayı, orman yangınlarının da ortaya çıkma ihtimali yüksektir. Kurak koşullar kontrolsüz orman yangınları için mükemmel bir zemin hazırlamaktadır.

2015 yılında Kaliforniya'da şiddetli kuraklık sırasında yaşanan ani sağanaklar sonrasında bir dizi heyelan meydana gelmiştir. Benzer şekilde, Papua Yeni Gine'de yaşanan kuraklığı takiben kısa bir süre içinde bir dizi yıkıcı toprak kayması meydana gelmiştir. Orman yangınları, son beş senedir kuru hava koşullarının yaşandığı Kaliforniya da sıradan hale gelmiş, kuraklığın doğuya doğru kaymasıyla beraber orman yangınları da aynı yönde hareket göstermiştir.

Geçen sene Gatlinburg Tennessee de meydana gelen orman yangını sonucunda sekiz güneydoğu eyaletinde toplam 119.000 dönümlük alan yanmıştır. NASA'ya göre, Amerika'da havanın önümüzdeki on yıl boyunca daha da kuru hale gelmesiyle beraber orman yangını riski de artış gösterecektir. Columbia Üniversitesi araştırmacılarından Park Williams'a göre, önümüzdeki yıllarda yeryüzünde yangınlar nedeniyle yok olan ormanların sayısında çarpıcı bir artış beklenmektedir.

Çin'de de orman sigortalarını etkileyen yangınların sayısında artış görülmektedir. Amthor'un açıklamasına göre "Kuraklık orman yangınları riskini genel olarak arttırmaktadır. Bu durum Kaliforniya'nın bir bölümünde ve Alberta'da son yıllarda gözlenmiştir." Hafif kuraklığın yaşanması durumunda birkaç hafta içinde normal seviyelere dönebilecekken, şiddetli kuraklığın ise birkaç ay sürmesi sonucunda sigortacı bir yıldan az bir süre içerisinde yeni bir risk profiliyle karşı karşıya kalabilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığının kuraklık ile ilgili gözlemlerine göre, ABD'nin batı kıyılarında kuraklık neredeyse görülmemekte; bu nedenle heyelan orman yangınlarından daha önemli bir risk olarak değerlendirilmektedir. Kuraklık uluslararası bir tehlikedir. Bir bölgedeki kuru hava şartları ülkenin ekonomisini geniş ölçüde etkileyerek, bitkisel ürünleri ihraç edilemez hale getirmektedir.

Bu nedenle, bitkisel ürün sigortaları kronik kuraklık ile karşılaşan birçok ülkede devlet tarafından sübvansede edilmektedir.

Geçen yıl Hindistan'da, kuraklığın zirai üretimde toplam 3 milyar dolar zarara neden olması, bu ülkede bitkisel ürün sigortalarını ikinci büyük hayat dışı branş yapmıştır. Tarım branşı Mantri Fasal Bima Yojana Bitkisel Ürünler Sigortaları

Programının uygulanmasıyla, hayat dışı prim üretimdeki %32'lik büyümenin ardındaki en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Tarım branşının ileride karşılaşılabilecek kuraklık riskine karşı korunması için devlet katkısının genişletilmesi planlanmıştır. New India Assurance'a göre, bitkisel ürün sigortaları özel sektörün büyümesinin %16'sından sorumludur. Lombard General Insurance CEO'su şirketin primlerinin %10'unun bitkisel ürün sigortalarından oluştuğunu belirtmiştir.

Princeton'un kuraklık ile ilgili yaptığı gözlemlere göre Afrika'da, önemli ekin alanlarının çoğu tehlike altında görülmektedir. Ancak, Güney Afrika, Kenya, Angola ve Etiyopya şiddetli kuraklık ile karşılaşmaktadır. Gelişmekte olan bu piyasalarda bitkisel ürün sigortaları yaygınlaşmamaktadır. Buna karşılık yerel sigorta şirketleri, ve bir örnekte görüldüğü gibi bir cep telefonu şirketi bu niş alanda mikro sigor-

ta uygulamaları gerçekleştirmektedir.

Kenyalı iletişim şirketi Safaricom, meteoroloji istasyonlarından alınan verilere dayanarak oluşturulan parametrik endeks kullanarak, herhangi bir hasar talebi olduğu zaman otomatik ödeme gerçekleştirmektedir. Bu uygulama hasar ihbar sürecini ortadan kaldırmaktadır. Doğu Afrikalı sigorta şirketi; UAP de çiftçiler için mobil sigorta kullanmayı planlamaktadır.

Gerek dönemsel gerekse, daimi kuraklık riski taşıyan bölgelerde parametrik endekslerin kullanılması, dünyanın diğer yerlerindeki büyük ölçekli sigorta şirketleri için de önemli bir kılavuz olmaktadır. Hindistan'da bir dizi global sigorta şirketinin bu alanda faaliyete başlaması, gelişmekte olan piyasalardaki bitkisel ürünler teminatındaki potansiyel karlılığa işaret eden bir gelişmedir.

Karayıpler'de kuraklığın yıkıcı bir risk haline gelmesi nedeniyle Karayip Doğal Afet

Risk Sigortası Kurumu da bu yıl içinde kuraklığa yönelik bir ürün geliştirmeyi planlamaktadır. Bu gelişme, St Vincent, St Lucia ve Dominik gibi kuru havadan aşırı kuru hava şartlarına geçen, ancak gelişmiş sigorta sektörüne sahip olmayan bölgelerin avantajına olacaktır.

Bununla birlikte Küba, Porto Riko ve Martinik gibi yukarıdaki konsorsiyumda yer almayan bölgeler de şiddetli kuraklık riski ile karşı karşıyadırlar. Onlarca hatta yüzlerce yıl sürebilme potansiyeli olan kuraklık riski globalleşen dünyayı her zamankinden daha fazla etkilemekte olup, sigortacıların kapsamlı koruma sağlayamadığı bir doğal afet haline gelmiştir. Halihazırda kuraklık koşulları görece durağan olmakla birlikte, ABD'nin önemli tarım üreticilerinin bulunduğu bölgelerin kuraklıktan etkilenmesi durumunda, sigortacıları iyi haberler beklemektedir.

Reactions

12 May 2017

Çvr: Arda AKYÜZ

Mobil Uygulamaların Kullanımında Eksiklik

Cep telefonu uygulamalarının gerek köklü sigorta şirketleri, gerekse yeni kurulan şirketler tarafından kullanılması, piyasa ile müşteriler arasındaki etkileşimde değişiklik yaratmaktadır; ancak bazı uygulamalar

diğerlerine göre daha hızlı gelişmektedir. Teknolojik gelişmeleri geriden takip etmesiyle bilinen bu sektörde, görece küçük ölçekli, atak ve teknolojiyi yakından takip eden şirketler, kıyasla daha hantal olan büyük ölçekli emsalleri karşısında bü-

yük bir avantaj sağlamaktadırlar. 2007 yılında ilk modern akıllı telefonun piyasaya sürülmesinden itibaren, tüm sektörlerden şirketler müşterilerinin ceplerinde olmanın faydalarını görmüşler ve sigorta sektörü de bu çoğunluğa katılmıştır.

Büyük ölçekli sigorta şirketleri, web ve cep telefonu uygulamaları yoluyla müşterilerine çeşitli hizmetler sunmaktayken, yeni kurulan daha küçük ölçekli şirketler ise neredeyse sigortanın tanımını değiştirmişlerdir.

Belirli bir uygulamanın üzerinden dakikalar içerisinde sigorta poliçesi veya tek bir ürün için geçici teminat satın alınabilmesi ve şirketlerin saatlerce mesai harcamadan, müşteri ile doğrudan bağlantı kurabilmesi, sadece yeni teknoloji ile mümkün olabilmektedir.

Sağlık ve finans sektöründe teknolojik ürünler sunan Oak HC/FT Girişim Sermayesi Yatırım Fonu'na göre, piyasanın en büyük oyuncularının bazıları sigorta ile ilgisi bile olmayan henüz yeni filizlenmeye başlamış şirketler ile ortaklık kurmaktadır.

Munich Re, her ikisi de sigorta şirketi olan Trov ve Lemonade de dahil olmak üzere, yeni firmalar ile bugüne kadar en fazla işbirliği yapmış şirket

olarak kayda geçmiştir. Ancak sigorta şirketleri kimi zaman hiçbir sigorta hizmeti sunmayan şirketler ile de ortaklık kurabilmektedirler.

Örneğin American Family Insurance, akıllı ev sistemleri ürünleriyle bilinen Nest (akıllı termostat, yangın, duman ve gaz alarmı ve güvenlik kamerası) ile ortaklık kurmasının yanında yine sigorta hizmetleri

ile hiçbir ilgisi bulunmayan Cozy (gayrimenkul yönetimi yazılımı) ve Abodo (emlak arama motoru) şirketlerine de yatırım yapmıştır.

Benzer şekilde, talebe bağlı sigorta ürünleri sunan Trov'un yanı sıra Axa, Afrika kökenli online alışveriş sitesi Jumia ve yolculuk paylaşım ağı Bla Bla Car ile de ortaklık kurmuştur.

Swiss Re ve XL Catlin de piyasada yeni yeni faaliyete geçecek birçok şirkete yatırım yapmış ve ortak olmuştur.

KPMG tarafından yayınlanan bir raporda, sigorta teknolojilerine yapılan yatırım, 2016 yılında 25 milyar ABD Doları'na düşmeden önce, 2015 yılında son beş yılın en yüksek seviyesi olan 47 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.

2016 yılında yatırımlar inişe geçerken, girişim sermayesine yapılan yatırım miktarı sektöre olan kuvvetli ilgiyi gösterir nitelikte 12.7 milyar'dan 13.6 milyar ABD Doları'na yükselmiştir.

Bir görüşe göre yeni kurulan ufak çaplı girişimler piyasanın dengesini bozabilecekken, kimileri bu şirketlerin etkilerinin gözardı edilebilir seviyede kalacağını savunmaktadır. Ancak, bu yeni ve girişimci şirketlerin, geleneksel şirketleri bazı alanlarda olumlu biçimde etkilendikleri görülmektedir.

Hâlihazırda bireysel riskler sigortalarında bazı cep telefonunu uygulamaları çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır.

Örneğin, müşterilerin kişisel verilerinin korunması veya olası bir afette hasar eksperlerine veya ilgili kaynaklara daha hızlı ulaşım sağlanmaktadır.

Cunningham Lindsey Şirketi, müşteri çözümleri ve yenilik biriminden sorumlu Başkan Yardımcısı Mark Dobson, cep telefonu uygulamaları ve online hasar talebi teknolojileri sayesinde müşterilerine nasıl daha iyi hizmet sunduklarını anlatmaktadır.

Dobson, hasar talebinin dijitalleşme trendi gösterdiğini, sigortalıların online ortamda teminat satın alırken, tazminat taleplerini yine online olarak yürüttükleri müşterilerin, olup bitenden habersiz oldukları dönemlere kıyasla sürece daha fazla dahil edildiğini ve tazminat taleplerinin takibini olanaklı kıldıklarını söylemektedir.

Hasarı karşılayacak olan sigorta şirketleri de kendi geliştirdikleri uygulamalara ek olarak, video konferans uygulamasına sıklıkla başvurmakta ve müşterilerinin cep telefonları üzerinden indirip daha sonra silebilecekleri videolar hazırlayarak hasar eksperlerinin sanki müşterinin yanındaymışçasına inceleme yaparak poliçe sahiplerine karşı görevlerinin hiç olmazsa bir kısmını yerine getirmelerini sağlamaktadır.

Dobson'a göre, bazı vakalarda, hasar talebini karşılayacak sigorta şirketi hasar mahallini ziyaret etmeye dahi ihtiyaç

duymamaktadır. Benzer teknolojilerin, sigorta sektörü haricindeki diğer sektörlerde de (örneğin inşaat sektörü) kullanılması yoluyla müşterilerin istenmeyen durumlarla başa çıkmalarını kolaylaştırmak mümkün olabilmektedir. Dobson, MI Claim (hasar talebini takip olanağı sağlayan bir portal) web hizmetlerinin çok çeşitli işlevleri olduğunu, sigortalının hasar talebi sürecinin aşamalarını takip edebilmesinin yanısıra, sürece dair gerçek zamanlı bir yapılacaklar listesi sunduklarını söylemektedir. Ancak, hasar takibinden, günlük süreçlere kadar kolaylık sağlayan mobil uygulamaların faydası köklü şirketler tarafından dahi kabul edilse bile, bu teknoloji yaygın bir kullanım alanı bulmamıştır.

PwC tarafından yürütülen ve 46 ülkeden, çoğunlukla genel müdür ve bilgi teknolojilerinden sorumlu yöneticilerden oluşan 544 katılımcı ile gerçekleştirilen 2016 yılı Küresel FinTech anketine göre, şirketlerin yaklaşık %10'u mobil uygulamaları müşteriler ile etkileşime geçmenin temel yöntemi olarak görmektedir. Bu rakamın, önümüzdeki beş yıllık süreçte ankete katılan şirketler arasında %90'ın üzerinde artması öngörülmektedir. Şirketlerin %30'undan fazlası, FinTech şirketleri ile işbirliği yaptıklarını, %5'i hiçbir şekilde bu teknoloji ile bağlantıları olmadığını belirtirken, yaklaşık %5'i ise kendi FinTech

iştiraklerini kurmuş olduklarını söylemiştir. Ankete katılan şirketlerin FinTech ihtiyaçlarını bir şekilde karşılayan %68'i, sigorta şirketlerinin, piyasayı dönüştürmekte olan bu teknolojiyi daha fazla görmezden gelemeyeceklerini belirtmişlerdir.

Mobil uygulamalar üzerinden faaliyet gösteren sigorta şirketlerindeki artış, mobil teknolojilerin hasar tespit çalışmalarından çok daha fazlasını yapmak üzere geliştirilebileceğini de göstermektedir.

Hasar ödemelerinin ötesinde, özellikle giyilebilir teknolojilerdeki artışa bağlı olarak mobil uygulamaların mükemmel birer veri toplama yöntemi de olacağı görülmektedir.

Google'ın akıllı gözlükleri yaygınlaşmakta çok başarılı olamazken, Fitbit (aktivite takip bilekliği) veya Apple Watch gibi daha basit aletlerin, sigorta şirketlerine müşterilerinin alışkanlıkları ve günlük aktiviteleri hakkında derinlemesine bilgi sunarak daha sağlıklı iş yazım verisi sağlayabilmesi imkan dahilindedir.

Bu teknoloji, mevcut durumda sadece çıkarımda bulunmak için kullanılabilen bazı verilerin birebir ve an be an kontrol edilebilmesini sağlayabileceği için özellikle hayat ve sağlık branşlarında, sigorta şirketlerine büyük bir kolaylık yaratacaktır.

Willis Towers Watson'a ait öngörücü modellemenin kullanımını üzerine yürütülen bir

araştırmada, katılımcıların %13'ü önümüzdeki iki yıllık süreç içerisinde, müşterilerinin verilerine ulaşmak ve analiz etmek üzere giyilebilir aletleri kullanmayı hedeflediklerinden bahsedilmektedir.

Şirketlerin bu tür kritik verilere dayanarak iş yapmaları, artan kişisel veri miktarı sebebiyle sorumluluk riskini de beraberinde getirmektedir.

Yakın zamanda, araç çağırma hizmeti Uber'in, uygulamayı silmelerinden sonra dahi müşterilerini gizlice takip etmeye devam etmesi şirketin başını belaya sokmuştur. Ayrıca bir e-posta servisi yoluyla, müşterilerin e-postalarından anonim verileri elde etmesi de şirketi çok sert eleştirilerin hedefi yapmıştır. Sigorta şirketlerinin bu yolla veri toplamaları tavsiye edilmektedir.

Cunningham Lindsey gibi yaklaşık 80 yılı aşkın bir süredir faaliyet gösteren şirketler, müşteri deneyimini geliştirecek yeni teknolojilerin getirdiği değişimi sahiplenmektedirler, ancak yeni girişim şirketlerinin temel odakları kuruldukları andan itibaren teknoloji olmaktadır. Dünya çapında yeni şirketler, geleneksel şirketlerin atladığı veya faydalanmadığı niş pazarları hedef almaktadırlar. Tayland kökenli bir şirket olan Claim Di, sigortalılar ile trafik sigortası satan şirketler arasında, kazaya karışan bir müşteriler için süreci kolaylaştırmak amacıyla, tüm iletişimi yürüten bir uygulama

hizmeti sunmaktadır. Benzer şekilde faaliyet gösteren bir diğer şirket ise İskoçya’da kurulan Cuvva, neredeyse Uber çağırarak kadar kolay bir şekilde, sık trafiğe çıkmayan sürücülere saatlik trafik sigortası poliçesi sunmaktadır.

Bu piyasanın henüz çok büyük bir gelir kaynağı olarak görülmemesi, büyük şirketlerin bu alanlarda harekete geçmemelerini açıklamaktadır. Ancak söz konusu alanda hizmet vermek üzere kurulan yeni şirketlerdeki artış, tüketicilerin sigortaya karşı değişen tutumlarının göstergesi niteliğindedir. Yeni şirketlerce “demokratik sigortacılık” olarak tanımlanan ve ilgili tarafları “birebir” karşı karşıya getiren bu sigortacılık anlayışı kayda değer şekilde yaygınlaşmaktadır.

Hollanda’da kurulmuş kolektif bir sigorta şirketi olan Common Easy, müşterilerinin gruplar oluşturmalarına ve bu grupların ortak bir fonda prim biriktirmelerine, örneğin sadece cep telefonu hasarları için oluşturulan fonda katılımcılardan herhangi birinin telefonu hasarlandığında bu fondan zararın karşılanmasına, grubun ihtiyaçlarına göre kendi belirledikleri poliçe ve fiyatlarla sigorta yapmalarına olanak sağlamaktadır.

Satın alınacak teminatın miktarını belirleme kolaylığı ve ihtiyaç duyulan her türlü bilgiye parmak ucu mesafesinde ulaşmak özellikle genç müşteriler için bu tür ürünleri

cazip hale getirmektedir. Oak HC/FT şirketi FinTech biriminden sorumlu başkan Matt Streisfeld, sigorta teknolojilerinde özellikle bireysel risklere odaklanılmasıyla beraber, sektörde yer edinmenin gittikçe zorlaşabileceğini düşünmektedir.

Bu düşünce, birçoğuna göre mobil uygulamaların sadece büyük ölçekli ticari işletmeleri değil küçük ve orta ölçeklilerin de taleplerini karşılamakta yetersiz kalacağı düşüncesiyle mantığa aykırı gibi durmaktadır.

Yeni kurulmuş şirketlerin önceliği sigortacılık değer zinciri yapısını değiştirmek olsa da, gerçek anlamda bir sigorta şirketi olabilmek için mobil uygulamaların geleneksel iş yazım teknikleri ile birlikte kullanılması gerekmektedir.

Streisfeld’a göre, bireysel riskler alanında piyasaya yönelen birçok kurum bulunmaktadır; ancak küçük ölçekli ticari riskler söz konusu olduğunda bu rakam yarı yarıya düşmektedir.

Oak HC/FT’nin 31 Milyon ABD Doları kadar yatırım yaptığı şirketlerden biri olan Insureon, uygulama kullanımını sigortalıların uygun teminatı bulabilmeleri için bir üst seviyeye taşımıştır. Şirket, yüzden fazla sigorta şirketi ile anlaşma içine girerek küçük işletmelerin kendileri için en uygun sigorta teminatına daha kolay karar verebilmelerine olanak sağlamıştır.

Büyük ölçekli sigorta şirketleri teminatlar büyük ölçekli sigorta şirketleri tarafından sunulan teminatlar ihtiyaca göre çok fazla esneklik taşımamakta, iş koluna fazla bağımlı kalmakta ve küçük işletme sahipleri için doğru seçimi yapmayı zorlaştırmaktadır.

İşletme sahipleri ile sigorta şirketlerini eşleştirmeyi hedefleyen uygulamaların kullanımı, risk büyüdükçe zorlaşsa da, söz konusu modelin bireysel riskler alanından ticari risklere de sıçradığını gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük afet risklerinin sigortalanmasının, bireysel risklere veya küçük işletmelerin verilen teminatlara kıyasla basit bir uygulama üzerinden yapılması çok daha zor olması, yeni kurulan şirketlerin sınırlarını gözler önüne sermektedir.

Bireysel risklerden uzaklaştıkça, uygun şekilde fonlanmış teşebbüsler bile ticari sahada tanıtım eksikliği ve marka bilinirliğinin azalan önemi sebebiyle sorunlar yaşayabilmektedir.

Konut ve trafik sigortaları sunan şirketler, reklam bütçelerini yüksek tutmak suretiyle faaliyette buldukları piyasalarda mevcudiyetlerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu durum, söz konusu piyasa koşullarında yeni teşebbüsler için köklü bir şirketi yerinden etmeyi ve müşteri edinmeyi zorlaştırmaktadır.

Bu sebeplerden ötürü, söz

konusu yeni şirketler, uygulama kullanmayı sigortacı ile karşı karşıya gelmeye yeğleyen daha genç müşteri profili hedeflemektedir. Ancak sigorta, köklü alışkanlıkların hüküm sürdüğü toplumda, hala modası geçmiş bir gereklilik olarak görülmektedir.

Streisfeld, mevcut durumda en yaygın mobil sigortacılık uygulamalarının tam olarak öngörülen konumda olduklarını; bireysel riskler alanındaki yeni şirketleri, tüm iş modellerinin mobil uygulama üzerine kurulduğu göz önüne alındığında, zorlu bir mücadele beklediğini söylemektedir.

Hâlihazırda, Amerika'daki sigorta şirketlerinden Geico, Progressive ve USAA Apple'ın uygulama mağazasında en popüler ilk yirmi finans uygulamalarına sahipler. Aynı şekilde, USAA Google Play mağazasında 7.sırada yer alan bir finans uygulamasının da sahibidir.

Streisfeld'e göre, yeni şirketler köklü şirketlerle bireysel veya ticari branşlarda pazar payı için her zaman rekabete kalkışmamaktadırlar. Sigorta şirketlerinin bu küçük ölçekli şirketleri desteklemesi rekabetin mahiyetini değiştirerek, yıkıcı rekabetten yenilikçi işbirliğine yöneltmiştir.

Artık herhangi bir yeni şirketin, başlangıçta korkulduğu gibi sigortanın "Airbnb"i olamayacağı ve sektörü önemli ölçüde etkilemeyeceği anlaşılmıştır.

Streisfeld'e göre bu tür şirketlere yapılan yüklü yatırımların sebebinin başta piyasada rekabeti kızıştırmak olacağı düşünülmüşse de, sonraları asıl hedefin büyük şirketlerce uygulaması zor olan teknoloji alanında yenilik getirmek olduğu anlaşılmıştır.

Streisfeld, gelecekte büyük ölçekli şirketler için geliştirilecek mobil uygulamaların bu küçük ölçekli şirketler tarafından White Label (müşteriler tarafından yeniden markalandırılan) olarak üretilip yönetileceğini ve kendi altyapı teknolojileri kullanılarak çalıştırılacağını öngörmektedir.

Bu durumun öncelikli olarak teknoloji, daha sonra sigorta şirketi olan ve daha büyük bir firmanın desteği olmaksızın hayatta kalması zor görünen, bu yeni girişimler için olabilecek en iyi senaryo olduğu düşünülmektedir. Böylelikle, söz konusu model daha en başında başarısız olma ihtimali taşıyan fikirler için kaynak ayırmak zorunda kalmamaları açısından büyük sigorta şirketleri için de büyük bir rahatlık sağlayacaktır. Piyasa araştırma şirketi Statistic Brain'e göre, finans/sigorta ve emlak alanlarında faaliyet gösteren yeni şirketlerin sadece %42'si dört yılın sonunda varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Sigortacılık değer zincirinde veri analizinin eksikliğine ek olarak, Big Data'nın da sigorta sektöründe rolünün artmasıyla, köklü şirketler kadar

yeni firmalar da zorluklar yaşamaktadır. Yeni şirketler, geliştirilmiş müşteri deneyimi ile, müşterilerine herhangi bir sigorta şirketi ile yürütmeleri gereken işlemlerinin %90'ından fazlasını yürütebileceklerini vaad etmektedir.

Streisfeld, piyasaya giren bu firmaların, müşterilerini değer zincirinin en sonuna yerleştirerek, zincirin yapısını değiştirmeyi amaçladıklarını söylemektedir. Bir sigorta şirketi için, benzer ama yeni bir ürün geliştirmektense, kendisinden küçük bir firmanın teknolojisini kendi ekosistemine adapte etmenin daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Mevcut değer zincirindeki değişim, brokerlar üzerinde de etki yaratacak ve yeni teknolojiler yoluyla elde edilen verilere ulaşarak daha fazla fayda sağlayabilmelerine yarayacaktır.

Streisfeld, bazı yenilikçi firmaların aracıları saf dışı bırakarak müşterilere daha yakın olmaya çalıştıklarını ve kesintisiz bir deneyim yaşatmayı amaçladıklarını, ancak riskler daha karmaşık hale geldikçe, risk yöneticisinin rolünün de arttığını belirtirken, zamanla verilerin orta ölçekli brokerlara avantaj sağlayabileceğini ve o noktada daha fazla yenilikle karşılaşabileceğimizi sözlerine eklemektedir.

Reactions

12 May 2017

Çvr:Ceren DEMİRTAŞ